

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

Психологічні чинники правого авторитаризму

Здобувача (ки) 2 курсу КП-246 групи
Спеціальності 053 Психологія
Освітньо-професійна програма
Клінічна психологія
Єлизавети БЛЮМСЬКОЇ
(прізвище та ініціали)
Керівники

Дар'я ТРОФІМОВА, к.психол.н., доц.,
Едуард КРАЙНІКОВ, к.психол.н., доц.
(прізвище та ініціали, вчене звання, науковий ступінь)

Робота рекомендована до захисту
рішенням кафедри клінічної психології та кафедри соціальної психології

Протокол № 11 від « 22 » червня 2026р.

Зав. кафедри клінічної психології _____ д.психол.н., с.н.с., Лисенко І.П.
підпис (наукова ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Зав. кафедри соціальної психології _____ к.психол.н., доц., Трофімова Д.О.
підпис (наукова ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Метою дослідження було теоретично проаналізувати й емпірично дослідити зв'язок особистісних рис (відкритість до досвіду, сумлінність), особистісної тривожності та інтолерантності до невизначеності з правим авторитаризмом, а також його зв'язок зі сприйнятим стресом і резилієнтністю в дорослих в умовах воєнного конфлікту. Опитано 215 респондентів за валідованими методиками RWA, TIPI, STAI-T, IUS-12, CD-RISC-10 та PSS-10; дані оброблено в середовищі R (описова статистика, кореляція Спірмена, регресія, медіаційний, кластерний і фасетний аналіз).

Правий авторитаризм виявився вищим у чоловіків і не пов'язаним зі сприйнятим стресом; його єдиним стабільним корелятом стала резилієнтність ($r_s = .24$), а тривожність пов'язана з ним від'ємно («парадокс тривожності»: конкуруюча медіація через інтолерантність до невизначеності). Кластерний аналіз виокремив «авторитарно-стійкий» профіль ($\approx 11\%$), насичений особами з воєнним досвідом. Новизна роботи — в інтерпретації правого авторитаризму в умовах війни як адаптивної копінг-стратегії, а не прояву дезадаптації. Результати придатні для клінічних і кризових психологів, освітян та програм психологічної підтримки.

Ключові слова: правий авторитаризм, особистісна тривожність, інтолерантність до невизначеності, резилієнтність, сприйнятий стрес, воєнний конфлікт.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ I. ПОНЯТТЯ ПРАВОВОГО АВТОРИТАРИЗМУ ТА ЙОГО ЧИННИКИ В ЛІТЕРАТУРІ.....	13
1.1. Феномен правового авторитаризму в класичній та сучасній науковій літературі.....	13
1.2. Психологічні та ситуативні чинники формування правоавторитарних настановлень.....	14
1.2.1. Двопроцесна мотиваційна модель Duckitt & Sibley (2010).....	16
1.3. Стресостійкість у контексті правоавторитарних настановлень.....	17
1.4. Правий авторитаризм в українському контексті: суспільно-психологічний вимір.....	19
Висновки до розділу I.....	26
РОЗДІЛ II. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	28
2.1. Цілі, організація та методи емпіричного дослідження.....	28
2.2. Характеристика вибірки.....	32
2.3. Процедура збору даних.....	34
2.4. Надійність шкал та субшкал.....	35
Висновки до розділу II.....	36
РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ПРАВОВОГО АВТОРИТАРИЗМУ.....	39

	4
3.1. Описова статистика шкал та субшкал.....	39
3.2. Перевірка нормальності розподілів.....	43
3.3. Порівняльна статистика рівня авторитаризму та тривожності за групами.....	44
3.4. Медіаційний аналіз: тривожність, інтолерантність до невизначеності та авторитаризм.....	47
3.5. Кореляційний аналіз зв'язків правого авторитаризму з психологічними чинниками.....	56
3.6. Типологія респондентів: кластерний аналіз.....	61
3.7. Фасетний аналіз.....	70
3.8. Практичні рекомендації.....	73
Висновки до розділу III.....	75
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ.....	90

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

RWA	правий авторитаризм (right-wing authoritarianism)
RWA Scale	Шкала правого авторитаризму
SDO	орієнтація на соціальне домінування (social dominance orientation)
TPII	Десятипунктовий особистісний опитувальник (Ten-Item Personality Inventory)
STAI	Опитувальник тривожності як стану та риси (State-Trait Anxiety Inventory)
STAI-T	субшкала особистісної тривожності (trait anxiety)
STAI-S	субшкала ситуативної тривожності (state anxiety)
IUS-12	Шкала інтолерантності до невизначеності (Intolerance of Uncertainty Scale)
PA / IA	проспективна / інгібаторна тривога (prospective / inhibitory anxiety)
PSS-10	Шкала сприйнятого стресу (Perceived Stress Scale)
CD-RISC-10	Шкала резилієнтності Коннора–Девідсона (Connor–Davidson Resilience Scale)
HRV	варіабельність серцевого ритму (heart rate variability)

PCA	аналіз головних компонент (principal component analysis)
ACME / ADE	середній причинний (медіаційний) / прямий ефект
BCa	зміщено-скоригований прискорений бутстреп-інтервал
ПТСР / кПТСР	посттравматичний / комплексний посттравматичний стресовий розлад
НАН України	Національна академія наук України
M, Mdn, SD	середнє, медіана, стандартне відхилення
α	коефіцієнт α Кронбаха (внутрішня узгодженість)

ВСТУП

Актуальність дослідження.

В умовах повномасштабного воєнного вторгнення українське суспільство переживає безпрецедентний рівень стресу, невизначеності та загрози. Світовий досвід свідчить, що саме за таких обставин у суспільстві зростає рівень авторитарності. Так званий «правий поворот», який дедалі частіше фіксують у сучасному українському політичному просторі, потребує детального наукового вивчення, адже в наступні роки потреба в розумінні психологічних механізмів цього феномену лише зростатиме.

Якщо на Заході після Другої світової війни явище правого авторитаризму досліджували масштабно, то у вітчизняній науці знання про нього лишаються вкрай обмеженими. Україномовну адаптацію шкали правого авторитаризму (RWA-Scale) здійснено лише нещодавно, та адаптований переклад не є опублікованим та доступним для загального користування. Особливо бракує праць, які пов'язували б правий авторитаризм зі стресостійкістю та толерантністю до невизначеності. Оскільки кожен українець щодня витримує стрес, рівень якого значно перевищує звичний для мирних західних суспільств, дослідження психологічних явищ, що виникають на тлі цих переживань, набуває особливої ваги.

Інтолерантність до невизначеності — властивість особистості сприймати непередбачуваність, неоднозначність і складність світу як небажані та загрозливі й реагувати на них підвищеною невпевненістю, тривогою та розгубленістю — тісно пов'язана з травматичним переживанням стресових подій. Це відкриває простір для вивчення зв'язку авторитарних переконань і упередженості з толерантністю до невизначеності та стресостійкістю особистості. Окремий науковий інтерес становить питання спрямованості правоавторитарних настановлень в умовах війни: чи продукують вони, як у класичних західних моделях, внутрішньогрупову

нетерпимість, чи переорієнтовуються на консолідацію спільноти проти зовнішнього агресора.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі правого авторитаризму та його зв'язку з психологічними особливостями особистості: теорія авторитарної особистості та концепція правого авторитаризму, двопроесна мотиваційна модель ідеології й упереджень, дослідження зв'язку загрози та стресу зі зростанням авторитарних тенденцій, а також праці, присвячені толерантності до невизначеності, сприйнятому стресу й особистісній тривожності як чинникам авторитарних диспозицій. Емпіричний інструментарій склали Шкала правого авторитаризму (RWA-Scale), Десятипунктовий особистісний опитувальник (TIPI), Опитувальник тривожності як стану та риси (STAI, форма Y), Шкала інтолерантності до невизначеності (IUS-12), Шкала стресостійкості Коннора–Девідсона (CD-RISC-10) та Шкала сприйнятого стресу (PSS-10) у їхніх валідованих україномовних адаптаціях.

Об'єкт дослідження: правий авторитаризм як психологічний феномен.

Предмет дослідження: психологічні чинники правого авторитаризму у дорослих в умовах воєнного конфлікту — особистісні риси (відкритість до досвіду, сумлінність), когнітивний стиль (інтолерантність до невизначеності), особистісна тривожність та їх зв'язок із рівнем сприйнятого стресу і резилієнтністю.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та емпірично дослідити зв'язок між правим авторитаризмом, відкритістю до досвіду, сумлінністю, особистісною тривожністю, та їх зв'язок з рівнем сприйнятого стресу та резилієнтністю.

Завдання дослідження:

1. Теоретично вивчити поняття правого авторитаризму та пов'язані з ним психологічні феномени, вплив на нього соціально-демографічних факторів та особливостей українського контексту,

2. Емпірично виміряти рівні особистісної тривожності, сприйнятого стресу, інтолерантності до невизначеності, відкритості до досвіду, сумлінності за допомогою опитувальників Right-Wing Authoritarianism Scale (Altemeyer, 1981), Ten-Item Personality Inventory (Gosling et al., 2003), State-Trait Anxiety Inventory форма Y (Spielberger et al., 1983), Intolerance of Uncertainty Scale-12 (Carleton et al., 2007), Connor-Davidson Resilience Scale-10 (Connor & Davidson, 2003), Perceived Stress Scale-10 (Cohen et al., 1983) — та їхніх україномовних адаптацій (Вельдбрехт & Тавровецька, 2022; Кліманська & Галецька, 2019; Школіна та ін., 2020) відповідно.

3. Побудувати регресійну модель правого авторитаризму та його складових та відповісти на дослідницькі запитання.

4. Розробити практичні рекомендації на основі отриманих результатів дослідження.

Методи дослідження

Для вирішення поставлених задач було використано наступні методи:

1. Теоретичні: вивчення, аналіз та узагальнення літератури з політичної та практичної психології, існуючих досліджень з теми правого авторитаризму та його зв'язку з особистісною тривожністю, рівнем стресу та толерантністю до невизначеності.

2. “Ten-Item Personality Inventory” (TIPI, Gosling et al., 2003) для вимірювання особистісних рис відкритості до досвіду та сумлінності; “State-Trait Anxiety Inventory” — субшкала особистісної тривожності (STAI-T, Spielberger et al., 1983; адаптація Ханіна, 1976) для вимірювання диспозиційної тривожності; “Intolerance of Uncertainty Scale” — скорочена версія (IUS-12, Carleton et al., 2007) для вимірювання інтолерантності до невизначеності; “Perceived Stress Scale” (PSS-10, Cohen et al., 1983) для вимірювання рівня сприйнятого стресу; “Connor-Davidson Resilience Scale” — скорочена версія (CD-RISC-10, Connor & Davidson, 2003; адаптація Школіної та ін., 2020) для вимірювання резилієнтності;

“Right-Wing Authoritarianism Scale” (RWA Scale, Altemeyer, 1981, 1996) для вимірювання рівня правого авторитаризму.

3. Статистичні: кількісний та якісний аналіз зібраних даних за допомогою мови програмування R, що включав описову статистику, перевірку нормальності розподілів (тест Шапіро-Уїлка), кореляційний аналіз за Спірменом, множинну лінійну регресію, медіаційний аналіз (бутстреп, 5000 повторних вибірок, довірчі інтервали ВСа), порівняння незалежних груп (U-критерій Манна-Уїтні та тест Краскела-Уоліса з пост-хоком Данна і поправкою Бенджаміні-Гохберга), кластерний аналіз (ієрархічний метод Уорда, метод k-середніх, аналіз головних компонент), фасетний аналіз шкали правого авторитаризму, а також оцінювання розмірів ефекту (рангово-бісеріальний r , ϵ^2 , d Коена, V Крамера) та аналіз таблиць спряженості за критерієм χ^2 .

Характеристика вибірки. Вибірку склали 215 респондентів, опитування було розповсюджено у вигляді Google-форми в соціальних мережах.

Дослідницькі питання.

1. Які особистісні риси (відкритість до досвіду, сумлінність) та рівень особистісної тривожності є предикторами правого авторитаризму у дорослих в умовах воєнного конфлікту?
2. Чи опосередковує інтолерантність до невизначеності зв'язок між особистісною тривожністю та правим авторитаризмом?
3. Чи пов'язаний вищий рівень правого авторитаризму з нижчим рівнем сприйнятого стресу у дорослих в умовах російсько-української війни?
4. Чи пов'язаний вищий рівень правого авторитаризму з вищим рівнем резилієнтності у дорослих в умовах російсько-української війни?
5. Який відносний внесок диспозиційних чинників (особистісні риси, тривожність) та ситуативних чинників (інтолерантність до невизначеності, воєнний досвід) у формування правоавторитарних настановлень?

Теоретична значущість роботи.

Теоретична значущість роботи полягає в розширенні уявлень про правий авторитаризм в контексті війни. Теоретична частина та емпіричний аналіз дають можливість зрозуміти, які саме чинники корелюють з підвищеним рівнем правого авторитаризму, себто рівень особистісної тривожності, стресостійкість, відкритість до досвіду, сумлінність. Теоретична новизна роботи полягає в тому, що вона вимірює кореляцію правого авторитаризму та стресостійкості, а також рівню сприйнятого стресу. Гіпотезою емпіричного дослідження є позитивна кореляція між стресостійкістю та рівнем правого авторитаризму.

Практична значущість роботи.

Результати дослідження будуть корисні для практикуючих психологів та психотерапевтів, оскільки в стресових умовах кількість людей з правоавторитарними поглядами і відповідно упередженнями відносно успіху психотерапії зростатиме, що погіршує прогноз лікування. Розуміння психологічних чинників правого авторитаризму — зокрема ролі тривожності та інтолерантності до невизначеності — дозволить фахівцям точніше ідентифікувати клієнтів із підвищеним ризиком терапевтичного опору та адаптувати методи роботи: зокрема, зосередитися на зниженні тривожності та розвитку толерантності до невизначеності як передумов для успішної терапевтичної взаємодії.

Дані про зв'язок правого авторитаризму з резилієнтністю та сприйнятим стресом можуть бути використані в роботі кризових психологів та фахівців із психологічної підтримки населення в умовах війни — для розробки диференційованих програм психологічної допомоги з урахуванням індивідуальних відмінностей у реагуванні на стрес.

Інформація про чинники виникнення правоавторитарних тенденцій буде корисна викладачам, шкільним психологам та працівникам освіти для профілактики таких тенденцій у підлітків і глибшого розуміння механізмів формування упереджень. Отримані результати можуть бути використані при

розробці освітніх програм, спрямованих на розвиток критичного мислення, толерантності до невизначеності та емоційної регуляції як захисних факторів проти авторитарних установок.

Нарешті, результати дослідження мають значення для організацій громадянського суспільства та державних структур, що займаються питаннями демократизації та протидії авторитаризму в умовах воєнного стану — зокрема для розуміння того, які психологічні умови сприяють або протидіють формуванню проавторитарних настановлень серед українського населення.

РОЗДІЛ І. ПОНЯТТЯ ПРАВОВОГО АВТОРИТАРИЗМУ ТА ЙОГО ЧИННИКИ В ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Феномен правового авторитаризму в класичній та сучасній науковій літературі

Дослідження правового авторитаризму почалося одразу після Другої світової війни - Теодор Адорно та група дослідників, яка називала себе Каліфорнійською, задалася питанням - чому стався нацизм та холокост взагалі був можливим? Каліфорнійська група (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson, Sanford) розробила концепцію «авторитарної особистості» та F-шкалу (фашизму), що базувалася на психоаналітичній теорії. В шкалі було багато недоліків, основним з яких була “похибка згоди” - людей, які схильні завжди погоджуватися з питанням, шкала хибно вимірювала як надто авторитарних. Окрім цього, шкала не враховувала лівий авторитаризм та занадто сильно фокусувалась на особистісних рисах. Альтемеєр (1981) звернув увагу на ці проблеми та сфокусувався на більш науковому підході вимірювання авторитаризму. В своїй роботі він більше уваги приділив саме установкам, а не особистісним рисам, та це зробило шкалу більш емпіричною та науково обґрунтованою.

В 1996 році Альтемеєр визначає авторитаризм як коваріацію трьох компонентів - кластерів соціальних установок, які разом формують єдиний соціальний конструкт. Авторитарна покірність (Authoritarian Submission) - перший кластер, який визначає схильність підпорядковуватися легітимним авторитетам, тим, які є усталеними в суспільстві. Друга установка - авторитарна агресія (Authoritarian Aggression) - визначає рівень агресії до девіантних груп (меншин), яка може бути санкціонована владними структурами та авторитетами. Третій кластер установок називається конвенціоналізмом (Conventionalism) та він визначає ступінь прихильності до тих соціальних установок, які притаманні суспільству та також схвалюються легітимними авторитетами.

Цікаво, що Альтемеєр навмисно використовував два чи три предмета в питаннях шкали, але шкала залишається одновимірною. Funke (2005) та Van Hiel та ін. (2007) вказують, що вимірювання багатовимірної конструкції за допомогою одновимірної шкали є психометрично проблематичним. До цієї проблеми додається дизайн пунктів шкали RWA, які навмисно охоплюють принаймні два фактори (тобто «подвійні»). Відповідно, між відповіддю на шкалу та фактором, який вона має виміряти, немає однозначної відповідності.

Неважко концептуалізувати теоретичне обґрунтування «великої трійки» Альтемеєра. Більшість теорій авторитаризму, включаючи одновимірні версії, підкреслюють соціальну або групову згуртованість як основний аспект авторитаризму (Duckitt, 1989; Duckitt, Bizumic, Krauss, & Heled, 2010; Feldman, 2003; Stenner, 2005). Дослідження показали, що люди з високим рівнем авторитаризму, як правило, цінують безпеку та конформність (Cohrs, Kielmann, Maes, & Moschner, 2005; Cohrs, Moschner, Maes, & Kielmann, 2005). Це прагнення до соціальної згуртованості сприяє конвенціоналізму, підтримці лідерів групи, які представляють соціальні норми, та покаранню тих, хто порушує соціальні конвенції (Duckitt, 1989). Як визначив авторитаризм Альтемеєр (1981, 1988, 1996), усі ці компоненти є необхідними. Дослідження Mavor, Louis і Sibley (2010) та Duckitt і Bizumic (2013) підтверджують трифакторну теорію Altemeyer. Mavor et al. (2010) знайшли підтвердження як в експлораторному, так і в підтверджувальному факторному аналізі, використовуючи тридцятипунктову шкалу RWA Altemeyer (Altemeyer, 1996).

1.2. Психологічні та ситуативні чинники формування правоавторитарних настановлень

1.2.1. Двопроцесна мотиваційна модель Duckitt & Sibley (2010)

Duckitt, Wagner в 2001 році зробили дослідження, яке стосувалося зв'язку правого авторитаризму з орієнтацією на соціальну домінацію в контексті двопроцесної моделі виявлення упереджень. Duckitt (2001) запропонував модель,

згідно з якою упередження та ідеологічні установки формуються через два незалежні мотиваційні шляхи, кожен з яких має власне особистісне підґрунтя, світоглядні переконання та ідеологічний вираз.

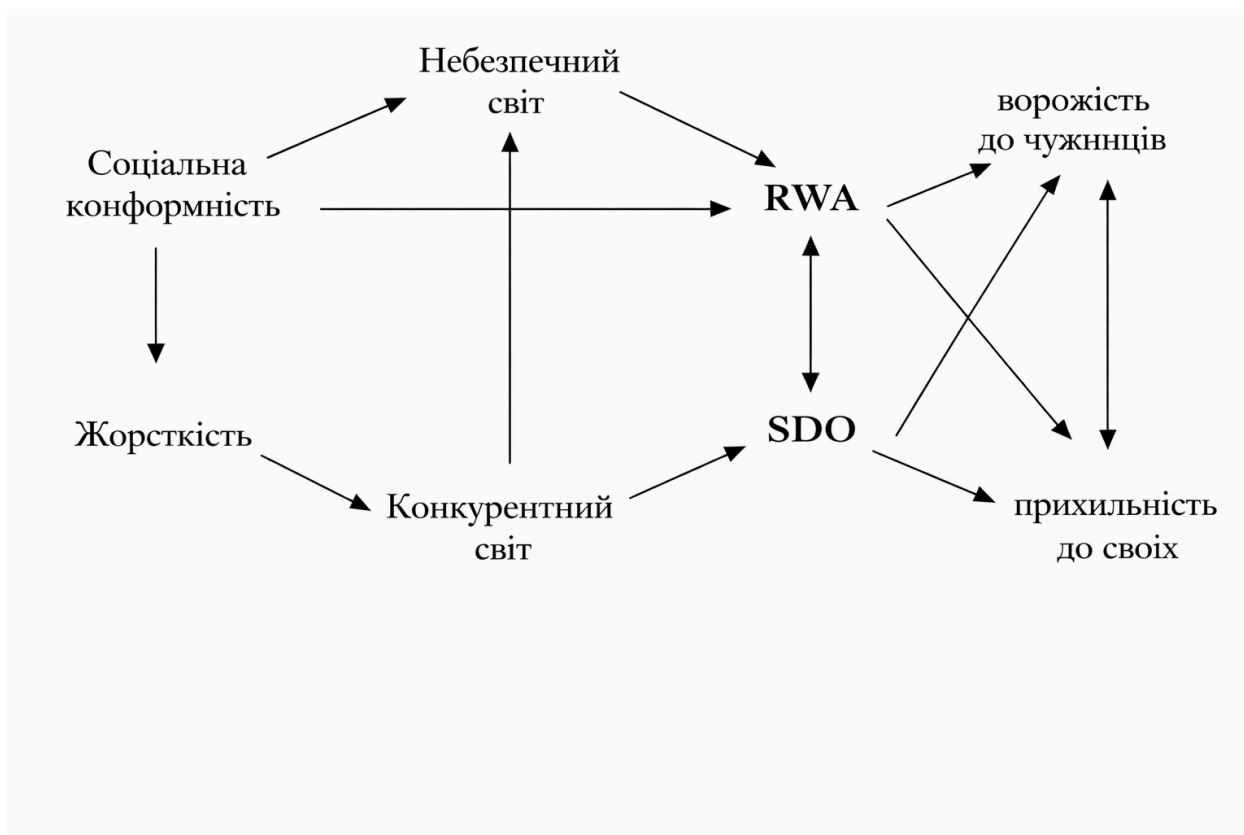


Рис. 1.1. Причинна модель впливу особистісних рис і соціального світогляду на два ідеологічні виміри — правий авторитаризм (RWA) та орієнтацію на соціальне домінування (SDO), а також їхній вплив на міжгрупові установки.

Пунктирні лінії позначають контекстно-залежні причинні зв'язки.

Вони доводять, що соціальна конформність та твердолобність можуть формувати уявлення про світ, як про “джунглі”, де “людина людині вовк” (мотивація домінування). Сприйняття світу як конкурентного середовища, де альтруїзм неможливий, призводить до високих показників орієнтації на соціальну домінантність, що в свою чергу позитивно корелювало зі сприйняттям внутрішньої групи як такої, що якісно переважає над зовнішніми групами. В той час як правий авторитаризм витікає зі сприйняття світу як небезпечного

(мотивація безпеки), що в свою чергу призводить до негативного ставлення до зовнішніх груп. Можна сказати, що правий авторитаризм та соціальна домінантність не перетинаються, але доповнюють один одного в питанні формування упереджень до меншин.

В рамках нашого дослідження, яке спирається на особистісну тривожність, стресостійкість (резилієнтність), особистісні риси (відкритість до досвіду, сумлінність) та толерантність до невизначеності двопроесну модель можна трактувати наступним чином.

В дослідженні Duckitt & Sibley (2010) було встановлено, що такі особистісні риси, які вимірюються за допомогою Big Five опитувальника, як низька відкритість до досвіду та висока сумлінність корелюють з високим рівнем правого авторитаризму. Ці особистісні риси призводять, на думку авторів, до високого рівня соціальної конформності. Жорстокість, так само, корелює з низьким рівнем доброзичливості.

Відповідно до двопроесної мотиваційної моделі (Duckitt & Sibley, 2010), правий авторитаризм формується через послідовний причинний ланцюжок: певні особистісні риси (низька відкритість до досвіду та висока сумлінність) — сприяють формуванню світогляду, в якому соціальне середовище сприймається як небезпечне та загрозливе. Це «небезпечне» сприйняття світу, у свою чергу, активує авторитарні настановлення: прагнення до сильного лідера, підкорення владі та агресію до тих, хто відхиляється від норми. Саме цей ланцюжок слугує теоретичною рамкою дослідження.

Змінні, виміряні у цьому дослідженні, відповідають різним рівням моделі. Риси особистості за Великою П'ятіркою (TIPI) відповідають першому рівню. Особистісна тривожність (STAI-T) та сприйнятий стрес (PSS-10) концептуально близькі (Duckitt & Fisher, 2003; Feldman & Stenner, 1997) до «небезпечного світогляду», оскільки відображають хронічну схильність

сприймати середовище як загрозливе (Mirisola et al., 2014; Osborne et al., 2023). Нетолерантність до невизначеності (IUS-12) є когнітивним корелятом цього ж рівня: нездатність переносити двозначність посилює потяг до жорсткого та авторитарного сприйняття багатьох соціальних питань. (Onraet et al., 2011; Van Hiel et al., 2016). Стресостійкість (CD-RISC-10) у оригінальній моделі не фігурує, однак може виступати психологічним ресурсом, що буферизує вплив стресу на формування небезпечного світогляду, — саме це припущення є одним із ключових дослідницьких питань роботи.

Варто окремо зазначити, що підвищена особистісна тривожність яку можна розглядати як стійку диспозиція до сприйняття середовища як загрозливого (Spielberger et al., 1983) зумовлює підвищену нетолерантність до невизначеності (Carleton et al., 2012; Dugas et al., 1997). В свою чергу, низька толерантність до невизначеності є передумовою потягу до жорстких соціальних структур, авторитетів і чітко визначених правил як засобів зменшення суб'єктивної невизначеності (Jost et al., 2003; Onraet et al., 2011). Цей ланцюжок ми можемо вважати операціоналізацією «небезпечного світогляду» у двопроцесній моделі Duckitt & Sibley (2010) на когнітивно-емоційному рівні.

1.3. Стресостійкість у контексті правоавторитарних настановлень

У 2003 році К. Коннор і Дж. Девідсон розробили шкалу CD-RISC (25 пунктів) і протестували її на шести різних клінічних і популяційних вибірках — загальна популяція, первинна медична допомога, психіатричні пацієнти, пацієнти з тривожністю, ПТСР тощо (Connor & Davidson, 2003). В уявленні авторів стресостійкість — це міра здатності до подолання стресу. Насамперед автори шукали конкретні мішені для лікування депресій і тривожних розладів, і стресостійкість розглядається як одна з них. Шкала продемонструвала добрі психометричні властивості, а зростання балів

стресостійкості за нею позитивно корелювало з покращенням стану пацієнтів під час лікування. Оригінально шкала містила 25 пунктів, але Л. Кемпбелл-Сіллз і М. Стайн (Campbell-Sills & Stein, 2007) виявили нестабільну факторну структуру у двох демографічно аналогічних вибірках, що призвело до скорочення шкали до 10 пунктів.

Дж. Бонанно (Bonanno, 2004) опублікував дослідження, яке стосувалося резилієнтності та досвіду проживання травматичних подій, що особливо актуально для України нині. Загалом, чим більш стресостійка особистість, тим швидше вона відновлюється після травматичної події. Гнучкість психіки визначає тривалість афекту, але для осіб з високою стресостійкістю характерна стабільна траєкторія руху до нормального функціонування. А. Мастен (Masten, 2001) в оглядовій статті підсумовує дослідження стресостійкості та доводить, що висока стресостійкість є поширеним явищем, характерним для більшості людей. Це не фіксована риса, а процес розвитку, що розгортається в часі, — отже, експозиція до стресових умов здатна підвищувати загальний рівень стресостійкості. В умовах війни процеси адаптації перебувають під постійним тиском, тож можна було б припустити, що рівень стресостійкості знижуватиметься, — але, схоже, ситуація обернена.

Прямі емпіричні свідчення щодо зв'язку стресостійкості з правим авторитаризмом нечисленні й суперечливі. Дослідження С. Гобфолла, Д. Канетті-Нісім і Р. Джонсона (Hobfoll et al., 2006), проведене в контексті ізраїльсько-палестинського конфлікту, виявило позитивну кореляцію між авторитарними поглядами та симптомами ПТСР в ізраїльських військових. Натомість дослідження Е. Онрает і А. Ван Хіла (Onraet & Van Hiel, 2011) такого зв'язку не зафіксувало. Загалом інформацію щодо цього зв'язку можемо подати в трьох вимірах.

Перший вимір. К. Лепаж і колеги (Lepage et al., 2022) довели, що особи з вищим рівнем правого авторитаризму гірше відновлюються після стресу: вищий рівень RWA був пов'язаний з нижчою тонічною варіабельністю серцевого ритму (HRV) у стані спокою. Автори пояснюють ці результати тим, що авторитарні настановлення пов'язані зі зниженими здібностями до емоційної, когнітивної та соціальної саморегуляції.

Другий вимір. Дослідження Е. Беттіні та колег (Bettini et al., 2023), проведене в Італії в контексті пандемії COVID-19, показало, що високий рівень правого авторитаризму виступає психологічним буфером, знижує деморалізацію та підвищує толерантність до невизначеності. Правий авторитаризм надає чіткі правила та зрозумілі уявлення про те, якими речі «мають бути», тож відчуття загрози може за його рахунок зменшуватися. У цьому вимірі стресостійкість і правий авторитаризм можна розглядати як паралельні змінні.

Третій вимір розглядає правий авторитаризм як чинник, що стресостійкість підвищує. Д. Осборн і колеги (Osborne et al., 2023) в огляді в *Nature Reviews Psychology* зазначають, що схильність до конформності та дотримання правил, повага до авторитетів є необхідною умовою для виживання в умовах невизначеності, складних правил і викликів воєнного часу. У дослідженнях після подій 11 вересня (Crowson et al., 2006) підвищений правий авторитаризм розглядається як сенсоутворюючий: простими відповідями на складні питання він вирішує екзистенційні кризи, які особливо часто постають перед людиною в складних умовах. Традиційні цінності, тяжіння до родини та захисту держави найчастіше виявляються найбільш осмисленими в світі, наповненому загрозами й невизначеністю. Водночас відчуття сенсу життя є одним із найяскравіших предикторів високої стресостійкості (Hrytsenko et al., 2025).

Низка досліджень, проведених після терористичних актів 11 вересня в США, доводить, що особи з підвищеним рівнем правого авторитаризму значно краще можуть впоратися з наслідками травматичної події через «позитивне залучення» (Hersh, 2013). Саме можливість допомагати іншим і заспокоюватися через участь у суспільно важливих процесах сприяє адекватному переживанню події та підвищує психологічну стійкість.

Теорія компенсаторного контролю (Kay et al., 2008) пропонує механізм, що пояснює, чому правий авторитаризм може бути пов'язаний із психологічною стійкістю в умовах загрози. Згідно з нею, висока підтримка наявності урядових та релігійних інституцій, що чітко регулюють життя суспільства, частково є способом подолання загрози, яку створює коливання відчуття особистого контролю. У серії експериментів автори продемонстрували наявність причинного зв'язку: зниження відчуття особистого контролю призводило до підвищеної віри в можливий захист із боку зовнішніх систем. Це проявляється і як віра в контролюючого Бога, і як підтримка соціально-політичної системи; крос-національні дані по 67 країнах також підтвердили цей зв'язок. Медіаційним фактором виступає саме страх того, що світ хаотичний і неконтрольований, а деякі події можуть відбуватися випадково.

Принципово важливим для нашого дослідження є функціональний наслідок компенсаторного контролю: відновивши сприйняття світу як упорядкованого та передбачуваного, індивід отримує змогу впевнено діяти й планувати майбутнє. Саме цей механізм може лежати в основі зв'язку між правим авторитаризмом і резилієнтністю: прихильність до сильної влади, традиційних норм та чітких правил компенсує втрату контролю, спричинену загрозою, і вивільняє психологічний ресурс для адаптивної дії. У такому прочитанні авторитаризм постає не як вразливість, а як стратегія відновлення відчуття контролю в умовах невизначеності.

1.4. Правий авторитаризм в українському контексті: суспільно-психологічний вимір

Перенесення конструкту правого авторитаризму в український контекст потребує врахування як вітчизняної традиції вивчення авторитарних настановлень, так і безпрецедентних умов повномасштабної війни, у яких опинилося українське суспільство. У цьому підрозділі послідовно розглянуто три взаємопов'язані лінії: стан вітчизняних досліджень авторитарності та наявну в них прогалину; воєнний конфлікт як специфічний контекст активації авторитарних тенденцій; та психологічну стійкість українців як ресурс демократичного спротиву, що задає центральне дослідницьке питання роботи.

У вітчизняній науці авторитарність вивчалася переважно в межах соціальної та політичної психології, а також соціології, з акцентом на масовій свідомості й політичних орієнтаціях, а не на особистісному рівні. Фундаментальною для українського підходу є праця В. Васютинського, у якій владу й владно-підвладні стосунки витлумачено як стрижневу категорію політичної картини світу особистості, а самі авторитарні відносини — як інтерактивно-феноменологічне утворення, що постає у взаємодії, а не лише як риса окремого індивіда (Васютинський, 2005). Такий ракурс зміщує фокус із пошуку «авторитарної особистості» на аналіз соціально-психологічних механізмів підпорядкування та консолідації навколо влади.

Соціологічні дослідження О. Резніка уточнюють зміст авторитарних орієнтацій українців. На підставі моніторингових даних Інституту соціології НАН України він показав, що декларативна авторитарність масової свідомості не є реальним провісником скочування країни до авторитаризму, а радше відображає делегітимацію наявного політичного порядку та незадоволення імітаційною моделлю демократії (Резнік, 2017). У пізніших працях він наголошує, що авторитарні орієнтації українців здебільшого не є цілісними, а спираються на популістські устремління; авторитарні тенденції посилюються під час

кардинальних соціальних зрушень, особливо серед груп, які найбільше потерпають від змін, а серед детермінант чільне місце посідають нижчий рівень освіти, старший вік і гірше матеріальне становище (Резнік, 2023). Близький висновок робить і О. Жуленьова, описуючи феномен «фасадної авторитарності», за якою в українському випадку часто приховуються патерналістські, а не власне антидемократичні настановлення (Жуленьова, 2019).

Спільним для цих праць є те, що авторитарність в Україні постає радше ситуативною, «фасадною» та патерналістською реакцією на нестабільність політичного порядку, ніж стійкою диспозицією до нетерпимості щодо внутрішніх аутгруп. Можемо зазначити, що вітчизняні розвідки переважно залишаються на рівні масової свідомості та політичних установок і майже не звертаються до особистісного виміру правого авторитаризму, виміряного за шкалою правого авторитаризму та до його зв'язку з індивідуальними психологічними ресурсами (тривожністю, резилієнтністю) в умовах активної фази війни.

Теоретичним підґрунтям для розуміння того, як війна впливає на авторитаризм, слугує модель авторитарної динаміки К. Стеннер. Згідно з нею, авторитаризм є не сталою рисою, а диспозицією, що активується в умовах нормативної загрози — загрози спільним цінностям, єдності та порядку групи; вияв нетерпимості є добутком цієї диспозиції та сприйнятої загрози і тому суттєво коливається залежно від обставин (Stenner, 2005). Ключовим для подальшого аналізу є наголос Стеннер на тому, що саме характер загрози визначає, проти кого спрямовується активований авторитаризм.

Емпіричні дослідження в зонах активних конфліктів підтверджують роль сприйнятої загрози як механізму, що пов'язує ідеологічні диспозиції зі ставленням до війни та миру. Так, у дослідженні С. Воки та колег, проведеному в постконфліктному Косові та в контексті російсько-української війни (вибірки росіян і українців), правий авторитаризм і орієнтація на соціальне домінування виявилися пов'язаними з прихильнішим ставленням до війни та менш прихильним

— до миру, причому реалістична загроза опосередковувала зв'язок із підтримкою війни, а символічна — із запереченням миру (Voca et al., 2024). Це показує, що в умовах міжгрупового конфлікту авторитарні диспозиції каналізуються через сприйняту загрозу в конкретні настановлення щодо ворога.

Особливо інформативним для українського контексту є лонгітюдне дослідження М. Сем'ятковського та колег, виконане в Польщі під час хвилі воєнної мобілізації допомоги українським біженцям. Розрізнивши фасети правого авторитаризму, автори виявили «світлий бік» авторитарного підпорядкування: коли офіційні авторитети просувають просоціальні норми (заклик допомагати біженцям), підпорядкування передбачає не ворожість, а навпаки – більшу готовність допомагати; водночас правий авторитаризм лишається пов'язаним із підвищеною сприйнятливістю до дезінформації, спрямованої проти такої допомоги (Siemiątkowski et al., 2025).

Переважна більшість досліджень зв'язку RWA із загрозою виконана в західних, мирних умовах або з використанням гіпотетичних чи експериментально індукованих загроз; натомість повномасштабна війна в Україні являє собою рідкісний природний контекст гострої, зовнішньої, екзистенційної загрози. Це дає змогу емпірично перевірити, чи продукує активований авторитаризм внутрішню нетерпимість, як у класичних західних моделях, чи переорієнтовується на зовнішню консолідацію — питання, на яке західні вибірки відповіді дати не можуть.

Окрему дослідницьку лінію утворюють праці, присвячені психологічній стійкості (резиліентності) українців під час війни. Вони фіксують, що, попри хронічний стрес, українці демонструють високий рівень резиліентності, пов'язаний з оптимізмом, відчуттям сенсу та згуртованістю. Зокрема, Т. Богдан розглядає зниження ситуативної тривожності в умовах війни як чинник розвитку резиліентності, наголошуючи на оберненому зв'язку тривоги та стійкості (Богдан, 2024). На ресурсній ролі психологічної стійкості для підтримання громадянського

спротиву та суспільної згуртованості наголошує й О. Молчанова (2024). У дослідженні В. Содолевської на вибірці української молоді проаналізовано співвідношення психологічної дезадаптації та резилієнтності й показано, що стійкість є поширеним ресурсом подолання, хоча й нерівномірно розподіленим за соціально-демографічними ознаками (Содолевська, 2025).

Зіставлення цих двох ліній — вітчизняної традиції тлумачення авторитарності як ситуативно-консолідувальної реакції та емпірики високої воєнної резилієнтності — породжує центральний парадокс, навколо якого побудовано це дослідження: підвищений стрес і загроза в українському випадку не обов'язково ведуть до зростання правого авторитаризму, на відміну від типових результатів західних вибірок, де загроза радше посилює авторитарні установки. Як буде показано в розділі 3, тривога в дослідженій вибірці виявилася від'ємно пов'язаною з RWA, а сам авторитаризм — додатно пов'язаним з резилієнтністю, що й перетворює описане теоретичне напруження на конкретне дослідницьке питання.

Окремої уваги потребує питання про спрямованість правоавторитарних настановлень в українському суспільстві. Класична теорія (Altemeyer, 1996; Duckitt & Sibley, 2010) стабільно пов'язує RWA з упередженнями до зовнішніх груп — етнічних, релігійних меншин та біженців. Водночас модель авторитарної активації Стеннер (2005) вказує, що об'єкт авторитарної нетерпимості визначається тим, що саме сприймається як загроза єдності та спільним цінностям групи. У поточному контексті повномасштабної війни домінуючою загрозою для українців є зовнішній агресор, тож активований авторитаризм може спрямовуватися переважно на консолідацію внутрішньої групи та спротив зовнішній загрозі, а не на пошук ворогів усередині країни.

Проте ця система не обов'язково є стійкою, адже послаблення гострої зовнішньої загрози може вивільнити авторитарну диспозицію для пошуку нових об'єктів нетерпимості всередині суспільства — зокрема щодо мігрантів, внутрішньо переміщених осіб чи релігійних меншин. Досвід сусідніх держав є

показовим: початкова безпрецедентна солідарність із українськими біженцями в країнах Центрально-Східної Європи з часом супроводжувалася зростанням антибіженецької риторики з боку радикально-правих рухів. Це узгоджується з висновком Siemiątkowski et al. (2025) про подвійну, фасетно залежну природу авторитарної реакції: тоді як авторитарне підпорядкування за просоціальної мобілізації влади сприяє допомозі біженцям, правий авторитаризм водночас підвищує сприйнятливість до дезінформації, що може обернутися дискримінацією. Це ставить відкрите дослідницьке питання: якою буде спрямованість правого авторитаризму серед української молоді після завершення активної фази війни — чи збережеться його консолідуюча функція, чи відбудеться переорієнтація на внутрішні аутгрупи, насамперед мігрантів. Відповідь на це питання має суттєве значення для майбутньої міграційної політики та профілактики ксенофобії, проте потребує окремих лонгitudних досліджень.

Поєднання моделі авторитарної активації Стеннер (2005) та теорії компенсаторного контролю Кея (Kau et al., 2008) дозволяє пояснити, чому функція правого авторитаризму може суттєво відрізнитися залежно від характеру загрози. За Стеннер, авторитаризм активується нормативною загрозою — загрозою спільним цінностям та єдності групи. Однак об'єкт цієї загрози визначається контекстом. У відносно стабільних західних демократіях, де проводилася більшість досліджень зв'язку RWA з установками щодо психічного здоров'я (Furr et al., 2003), нормативна загроза має переважно внутрішній характер: поляризація громадської думки, культурне різноманіття, міграція. У цьому контексті активований авторитаризм спрямовується проти внутрішніх «інших» і проявляється як нетерпимість, стигматизація девіантності та соціальна дистанція — зокрема щодо осіб із психічними розладами.

Натомість в умовах повномасштабної війни, як в Україні, загроза має зовнішній, екзистенційний та консолідуючий характер. За логікою компенсаторного контролю, втрата особистого контролю активує пошук

зовнішнього порядку, однак цей порядок (держава, армія, національна спільнота) спрямований не проти внутрішніх меншин, а на консолідацію проти зовнішнього агресора. Відповідно, авторитаризм у цьому контексті може виконувати переважно адаптивну, ресурсну функцію, підтримуючи психологічну стійкість, а не продукуючи внутрішньогрупову нетерпимість. Це теоретичне розрізнення є засадничим для інтерпретації результатів цього дослідження та пояснює, чому зв'язки, виявлені в українській воєнній вибірці, можуть якісно відрізнятися від типових західних патернів.

Висновки до розділу I

Теоретичний аналіз засвідчив, що правий авторитаризм у сучасній психології концептуалізується не як єдина риса характеру, а як коваріація трьох кластерів соціальних установок — авторитарної покірності, авторитарної агресії та конвенціоналізму (Altemeyer, 1996). Перехід від F-шкали Каліфорнійської групи (Adorno et al., 1950) до шкали RWA Альтемеєра позначив зміщення фокусу з особистісних рис на установки та зробив вимірювання конструкту більш емпіричним, попри дискусії щодо його одновимірності (Funke, 2005; Van Hiel et al., 2007; Mavor et al., 2010).

Двопроцесна мотиваційна модель (Duckitt, 2001; Duckitt & Sibley, 2010) забезпечує теоретичну рамку дослідження: правий авторитаризм постає як наслідок причинного ланцюжка з особистісних рис (низька відкритість, висока сумлінність), сприйняття світу як небезпечного та авторитарних настановлень. Виміряні в роботі змінні відповідають різним рівням цієї моделі: риси особистості (TIPI) — диспозиційному рівню; особистісна тривожність (STAI-T), сприйнятий стрес (PSS-10) та нетолерантність до невизначеності (IUS-12) операціоналізують «небезпечний світогляд» на емоційно-когнітивному рівні; стресостійкість (CD-RISC-10) ми можемо розглядати як гіпотетичний психологічний ресурс, що буферизує вплив загрози.

Огляд літератури щодо стресостійкості виявив три можливі способи прочитання її зв'язку з правим авторитаризмом: як чинника, що погіршує відновлення після стресу (Lepage et al., 2022); як паралельного буфера, що знижує деморалізацію в умовах загрози (Bettini et al., 2023); та як ресурсу, що його сам авторитаризм здатен підвищувати через сенсоутворення й компенсаторний контроль (Kay et al., 2008; Osborne et al., 2023). Остання інтерпретація, що розглядає авторитаризм як адаптивну стратегію відновлення контролю в умовах невизначеності, є найбільш релевантною для воєнного контексту.

Аналіз українського контексту показав, що вітчизняна традиція тлумачить авторитарність переважно як ситуативну, «фасадну» та патерналістську реакцію на нестабільність політичного порядку (Васютинський, 2005; Резнік, 2017, 2023; Жуленьова, 2019), залишаючи майже не дослідженим особистісний вимір RWA та його зв'язок із психологічними ресурсами в умовах війни. Поєднання моделі авторитарної динаміки (Stenner, 2005) з теорією компенсаторного контролю (Kay et al., 2008) дозволяє припустити, що характер загрози визначає спрямованість активованого авторитаризму: на відміну від західних, мирних контекстів, де він каналізується у внутрішньогрупову нетерпимість і стигматизацію (Furr et al., 2003; Szabó et al., 2024), зовнішня екзистенційна загроза війни може переорієнтовувати його на консолідацію спільноти й підтримання резилієнтності.

Зіставлення вітчизняної концепції ситуативно-консолідуючої авторитарності з емпірикою високої воєнної резилієнтності українців (Богдан, 2024; Молчанова, 2024; Содолевська, 2025) породжує центральне дослідницьке питання роботи: чи зростає правий авторитаризм зі стресом і тривогою, як у класичних західних моделях, чи натомість виявляється пов'язаним зі стресостійкістю як адаптивний ресурс. Перевірці цього припущення на українській воєнній вибірці присвячено емпіричну частину дослідження.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Цілі, організація та методи емпіричного дослідження

Метою емпіричного дослідження було встановити зв'язок між особистісними характеристиками (відкритістю, доброзичливістю та сумлінністю), особистісною тривожністю, толерантністю до невизначеності та правим авторитаризмом.

Відповідно до мети завданням емпіричної частини було перевірити наступні гіпотези:

Основна гіпотеза: Правий авторитаризм є динамічним психологічним конструктом, що формується під впливом диспозиційних чинників (особистісні риси, тривожність) та когнітивних чинників (інтолерантність до невизначеності), і водночас пов'язаний з рівнем сприйнятого стресу та резилієнтністю в умовах воєнного конфлікту.

H1: Нижчий рівень відкритості до досвіду (TIPI) позитивно пов'язаний з вищим рівнем правого авторитаризму (RWA).

H1₀: Рівень відкритості до досвіду не пов'язаний з рівнем правого авторитаризму.

H2: Вищий рівень сумлінності (TIPI) позитивно пов'язаний з вищим рівнем правого авторитаризму (RWA).

H2₀: Рівень сумлінності не пов'язаний з рівнем правого авторитаризму.

H3: Вищий рівень особистісної тривожності (STAI-T) позитивно пов'язаний з вищим рівнем правого авторитаризму (RWA).

H3₀: Рівень особистісної тривожності не пов'язаний з рівнем правого авторитаризму.

H4: Зв'язок між особистісною тривожністю (STAI-T) та правим авторитаризмом (RWA) частково медіюється інтолерантністю до невизначеності

(IUS-12) — тобто вища тривожність підвищує інтолерантність до невизначеності, що своєю чергою підвищує RWA.

H4₀: Інтollerантність до невизначеності (IUS-12) не медіює зв'язок між особистісною тривожністю (STAI-T) та правим авторитаризмом (RWA).

H5: Особи з вищим рівнем правого авторитаризму (RWA) демонструють нижчий рівень сприйнятого стресу (PSS-10) в умовах воєнного конфлікту.

H5₀: Рівень правого авторитаризму не пов'язаний з рівнем сприйнятого стресу.

H6: Особи з вищим рівнем правого авторитаризму (RWA) демонструють вищий рівень резилієнтності (CD-RISC-10) в умовах воєнного конфлікту.

H6₀: Рівень правого авторитаризму не пов'язаний з рівнем стресостійкості.

Емпірична частина складалась з наступних етапів:

1. Розробка загальної методологічної схеми дослідження.
2. Розробка та тестування форми для дослідження.
3. Проведення опитування.
4. Обробка результатів опитування за допомогою статистичних інструментів.
5. Аналіз, інтерпретація та перевірка сформульованих гіпотез.

В нашому дослідженні ми зробили фокус на тих чинниках, які різноманітним чином відображаються на рівні правого авторитаризму в особистості:

- рівень особистісної тривожності,
- особистісні риси (відкритість до нового досвіду, сумлінність, доброзичливість),
- рівень толерантності до невизначеності,
- рівень стресостійкості,
- рівень сприйнятого стресу.

Для вимірювання особистісних рис використано «Ten-Item Personality Inventory» (TIPI), розроблений С. Гослінгом, С. Рентфроу та В. Своном (Gosling, Rentfrow & Swann, 2003) як ультракоротка версія п'ятифакторної моделі особистості. Опитувальник складається з 10 пунктів — по два на кожну з п'яти рис: екстраверсія, доброзичливість, сумлінність, нейротизм та відкритість до досвіду. Відповіді оцінюються за 7-бальною шкалою Лікерта від 1 («категорично не погоджуюся») до 7 («повністю погоджуюся»). Пункти 1, 3, 5, 7, 9 є зворотними та перекодовуються за формулою ($8 - \text{значення}$). Бал кожної субшкали обчислюється як середнє арифметичне двох відповідних пунктів. У цьому дослідженні використовуються субшкали відкритості до досвіду (пункти 5R та 10) та сумлінності (пункти 3R та 8) як предиктори правого авторитаризму відповідно до двопроесної мотиваційної моделі Дакітта (2001). Психометричні характеристики оригінальної шкали є прийнятними для ультракороткого інструменту: тест-ретестова надійність становить $r = .65-.79$ залежно від субшкали (Gosling et al., 2003). Використано офіційну україномовну адаптацію опитувальника.

Для вимірювання особистісної тривожності використано субшкалу особистісної тривожності (trait anxiety) зі «State-Trait Anxiety Inventory» (STAI), розробленого Ч. Спілбергером, Р. Горсухом та Р. Люшене (Spielberger, Gorsuch & Lushene, 1983). Субшкала особистісної тривожності (STAI-T) вимірює стійку диспозицію індивіда до тривожного реагування на широкий спектр ситуацій — на відміну від субшкали ситуативної тривожності (STAI-S), яка фіксує актуальний емоційний стан. Субшкала складається з 20 пунктів, що оцінюються за 4-бальною шкалою від 1 («майже ніколи») до 4 («майже завжди»). Пункти 1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 20 є зворотними та перекодовуються за формулою ($5 - \text{значення}$). Загальний бал обчислюється як сума всіх 20 пунктів і може варіювати від 20 до 80 балів, де вищий бал свідчить про вищий рівень особистісної тривожності. У цьому дослідженні STAI-T виступає предиктором правого авторитаризму. Використано

адаптацію Ю.Л. Ханіна (1976), яка є стандартизованим україномовним інструментом із задовільними психометричними характеристиками: внутрішня узгодженість $\alpha = .83-.92$, тест-ретестова надійність $r = .76-.86$ (Ханін, 1976).

Для вимірювання рівня сприйнятого стресу використано «Perceived Stress Scale» (PSS-10), розроблену Ш. Коеном, Т. Камарком та Р. Мермелштейном (Cohen, Kamarck & Mermelstein, 1983). Шкала вимірює ступінь, у якому людина суб'єктивно оцінює своє життя як некероване, непередбачуване та перевантажуюче впродовж останнього місяця, що відповідає транзакційній моделі стресу Лазаруса і Фолкман (1984). Опитувальник складається з 10 пунктів, які утворюють дві субшкали: сприйнята безпорадність (6 пунктів, негативно сформульовані) та сприйнята самоефективність (4 пункти, позитивно сформульовані). Відповіді оцінюються за 5-бальною шкалою від 0 («ніколи») до 4 («дуже часто»). Пункти 4, 5, 7 та 8 є зворотними та перекодовуються за формулою ($4 - \text{значення}$). Загальний бал обчислюється як сума всіх 10 пунктів і може варіювати від 0 до 40 балів, де вищий бал свідчить про вищий рівень сприйнятого стресу. У цьому дослідженні PSS-10 виступає залежною змінною при перевірці гіпотези кореляції правого авторитаризму та рівня сприйнятого стресу. Використано україномовну адаптацію, апробовану в умовах російсько-української війни на репрезентативній вибірці цивільних українців ($N = 786$), де підтверджено прийнятну внутрішню узгодженість $\alpha = .82-.87$ (Вельдбрехт, Тавровецька, 2022).

Для вимірювання стресостійкості використано скорочену версію «Connor-Davidson Resilience Scale» (CD-RISC-10), розроблену К. Коннором та Дж. Девідсоном (Connor & Davidson, 2003). Резилієнтність розуміється як здатність адаптуватися до змін, долати труднощі та відновлюватися після стресових ситуацій. Скорочена версія CD-RISC-10 складається з 10 пунктів, що охоплюють такі аспекти стресостійкості: адаптація до змін, наполегливість перед обличчям труднощів, здатність долати негативні емоції, впевненість у власних силах та позитивне прийняття змін. Відповіді оцінюються за 5-бальною шкалою від 0

(«зовсім не відповідає») до 4 («майже завжди відповідає»). Усі пункти є прямими, жодного зворотного кодування не потребують. Загальний бал обчислюється як сума всіх 10 пунктів і може варіювати від 0 до 40 балів, де вищий бал відповідає вищому рівню стресостійкості. Внутрішня узгодженість скороченої версії є високою: $\alpha = .85-.90$ (Connor & Davidson, 2003). У цьому дослідженні CD-RISC-10 виступає залежною змінною при перевірці гіпотези Н6. Використано офіційну україномовну адаптацію: Школіна Н.В., Шаповал І.І., Орлова І.В., Кедик І.О. та Станіславчук М.А. (2020).

Для вимірювання правого авторитаризму використано «Right-Wing Authoritarianism Scale» (RWA Scale), розроблену Б. Альтемеєром (Altemeyer, 1981, 1996) як емпірично обґрунтований інструмент вимірювання коваріації трьох кластерів соціальних настановлень: авторитарного підпорядкування — схильності підкорятися легітимним авторитетам; авторитарної агресії — готовності до агресії відносно девіантних груп, санкціонованої авторитетами; та конвенціоналізму — прихильності до традиційних соціальних норм, схвалених авторитетами. Відповіді оцінюються за 9-бальною шкалою Лікерта від 1 («категорично не погоджуюся») до 9 («повністю погоджуюся»). Зворотні пункти перекодовуються за формулою $(10 - \text{значення})$ відповідно до ключа Альтемеєра. Загальний бал обчислюється як середнє арифметичне всіх пунктів. Внутрішня узгодженість оригінальної шкали є стабільно високою: $\alpha = .85-.94$ у різних дослідженнях (Altemeyer, 1996). RWA Scale виступає залежною змінною у блоці гіпотез Н1–Н4, що стосуються предикторів авторитаризму. Офіційної україномовної адаптації наразі не існує; використано переклад з польськомовної адаптації (Winiewski, Centrum Badań nad Uprzedzeniami, Варшавський університет), здійснений методом прямого та зворотного перекладу з наступною верифікацією фахівцями у галузі психології та філології в рамках дослідження під час курсової роботи.

2.2. Характеристика вибірки

У дослідженні взяли участь 215 респондентів. Збір соціально-демографічних відомостей здійснювався за допомогою анамнестичної анкети, що передувала психодіагностичному блоку; усі відомості надавалися анонімно та добровільно. Розподіл досліджуваних за основними ознаками (стать, вік, місце проживання, рівень освіти та воєнний досвід) подано на рис. 2.1–2.5.

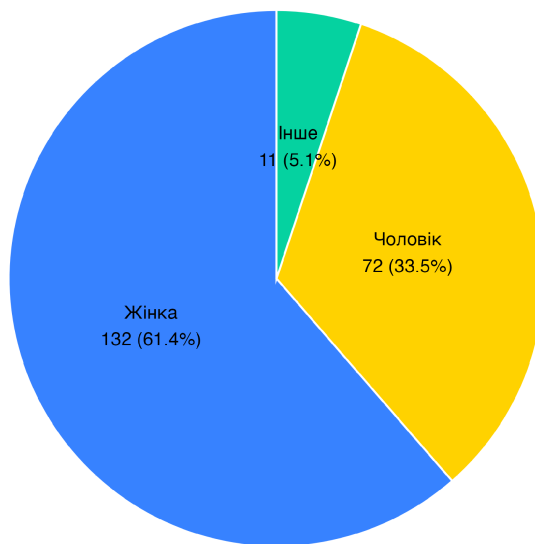


Рис. 2.1. Розподіл досліджуваних за статтю

Більшість вибірки становлять жінки — 132 (61.4%), чоловіків — 72 (33.5%); ще 11 (5.1%) респондентів не вказали свій гендер.

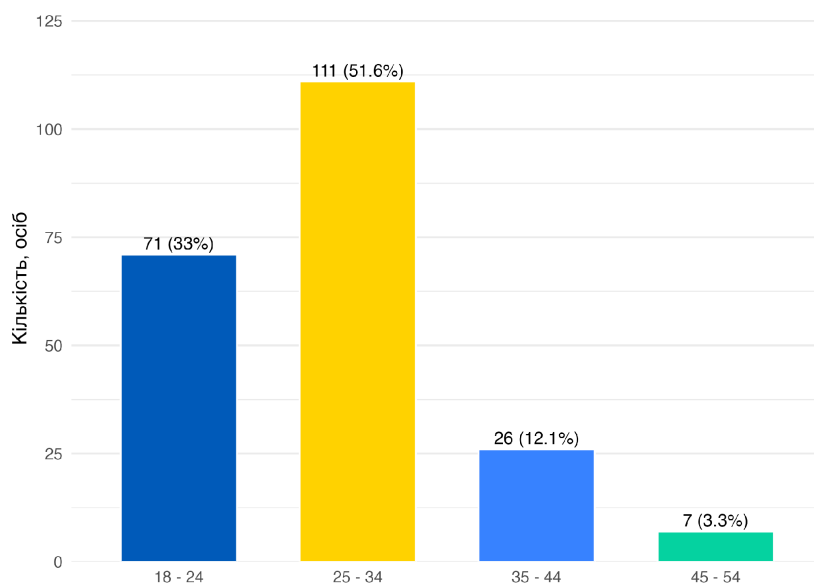


Рис. 2.2. Розподіл досліджуваних за віком

Вік досліджуваних — від 18 до 54 років. Найчисленніша група — 25–34 роки: 111 (51.6%); за нею 18–24 роки: 71 (33.0%). Менше представлені групи 35–44 роки: 26 (12.1%) та 45–54 роки: 7 (3.3%). Загалом понад чотири п'ятих вибірки — особи молодшого дорослого віку (18–34 роки).

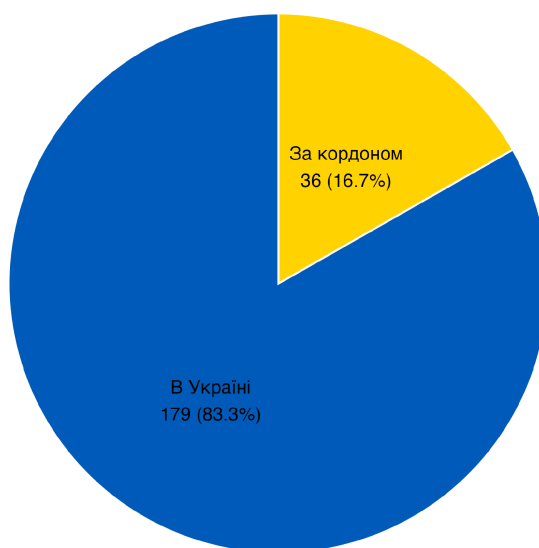


Рис. 2.3. Розподіл досліджуваних за місцем проживання

Переважна більшість досліджуваних на момент опитування проживали в Україні — 179 (83.3%); за кордоном перебували 36 (16.7%) респондентів.

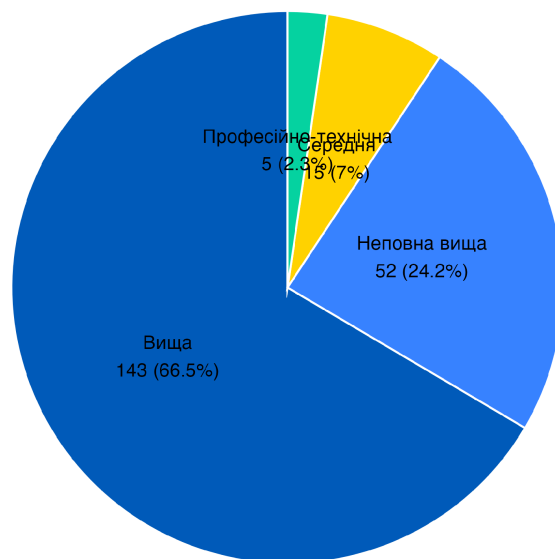


Рис. 2.4. Розподіл досліджуваних за рівнем освіти

Вибірка є освіченою: вищу освіту мають 143 (66.5%), ще 52 (24.2%) — неповну вищу. Частки осіб із середньою та професійно-технічною освітою незначні — 15 (7.0%) та 5 (2.3%) відповідно.

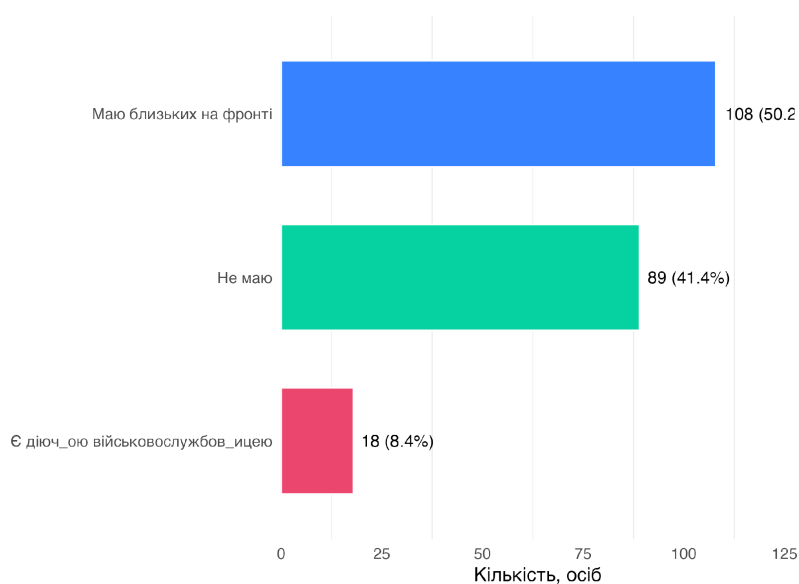


Рис. 2.5. Розподіл досліджуваних за військовим досвідом

Половина вибірки має близьких на фронті — 108 (50.2%); 89 (41.4%) такого досвіду не мають, а 18 (8.4%) є діючими військовослужбовцями. Отже, безпосередньо дотичними до воєнних подій є понад половину досліджуваних.

2.3. Процедура збору даних

Інструментом збору даних слугувала форма Google Forms. Участь в опитуванні була добровільною та анонімною; інформована згода отримувалася на першій сторінці форми. Оскільки форма поширювалася переважно в середовищі студентів та представників креативних професій — аудиторії з очікувано нижчими показниками правого авторитаризму, — для розширення діапазону вибірки та залучення респондентів із більш консервативними поглядами було застосовано додатковий стимул участі: розіграш двох примірників книжок Себастьяна Юнгера серед учасників дослідження. Вибір тематики стимулу був свідомим: книжки Юнгера присвячені темам війни, племінної ідентичності та колективної єдності, що могло резонувати з інтересами цільової аудиторії.

2.4. Надійність шкал та субшкал

Перед статистичним аналізом перевірено внутрішню узгодженість усіх використаних шкал та субшкал за коефіцієнтом α Кронбаха (Табл. 2.1).

Як видно з таблиці, усі основні шкали продемонстрували добрий або відмінний рівень внутрішньої узгодженості (α від .82 до .93), що дозволяє використовувати їх як надійний психодіагностичний інструментарій. Виняток становить опитувальник ТІРІ, субшкали якого мають нижчі коефіцієнти: це очікувано, оскільки ТІРІ розроблявся як ультракороткий скринінговий інструмент (по два пункти на рису) і традиційно демонструє знижену надійність, компенсовану змістовою валідністю.

Коефіцієнти надійності шкал та субшкал (α Кронбаха), N = 215

Шкала	Субшкала	К-сть пп.	Діапазон	α Кронбаха	Оцінка
TIPI	Екстраверсія	2	1–7	0.551	Незадовільна
TIPI	Доброзичливість	2	1–7	0.403	Незадовільна
TIPI	Сумлінність	2	1–7	0.783	Прийнятна
TIPI	Нейротизм	2	1–7	0.614	Сумнівна
TIPI	Відкритість	2	1–7	0.574	Незадовільна
STAI-T	Загальний бал	20	20–80	0.889	Добра
IUS-12	Загальний бал	12	12–60	0.917	Відмінна
IUS-12	Проспективна тривога (PA)	8	8–40	0.874	Добра
IUS-12	Інгібіторна тривога (IA)	4	4–20	0.822	Добра
CD-RIS C-10	Загальний бал	10	0–40	0.876	Добра
PSS-10	Загальний бал	10	0–40	0.868	Добра
RWA	Загальний бал	22	22–198	0.928	Відмінна

Примітка. $\alpha \geq .90$ — відмінна; $.80-.89$ — добра; $.70-.79$ — прийнятна; $< .70$ — сумнівна (Nunnally, 1978).

Висновки до розділу II

У розділі обґрунтовано дизайн емпіричного дослідження, описано процедуру його проведення та додаткові стимули до участі, схарактеризовано застосовані психодіагностичні методики з історією їхньої адаптації та

обґрунтовано доцільність їх використання. Для всіх шкал наведено дані перевірки психометричних якостей (внутрішньої узгодженості). Окремо подано характеристику вибірки за соціально-демографічними ознаками, місцем проживання, гендерним розподілом та воєнним досвідом.

Вибірку склали 215 респондентів віком від 18 до 54 років. Більшість становили жінки — 132 (61.4%), тоді як чоловіків було менше — 72 (33.5%); ще 11 (5.1%) респондентів не вказали гендер. Переважна частина досліджуваних перебуває у віці 18–34 років, має вищу або неповну вищу освіту та проживає в Україні — 179 (83.3%). Понад половину вибірки безпосередньо дотичні до воєнних подій: 108 (50.2%) мають близьких на фронті, а 18 (8.4%) є діючими військовослужбовцями.

Опитування проводилося за допомогою Google Forms, яку поширювали через соціальні мережі та особисті знайомства; участь була добровільною та анонімною.

Усі основні шкали та субшкали продемонстрували добрий або високий рівень надійності (α Кронбаха від .82 до .93), окрім ультракороткого опитувальника ТІРІ, нижчі показники якого зумовлені його скринінговим призначенням. Це дозволяє використовувати обраний інструментарій для подальшого статистичного аналізу та перевірки сформульованих гіпотез.

РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ПРАВОВОГО АВТОРИТАРИЗМУ

У розділі представлено результати емпіричного дослідження психологічних чинників правого авторитаризму (RWA) на вибірці $N = 215$. Аналіз охоплює описову статистику шкал і субшкал, перевірку нормальності розподілів, порівняння груп, медіаційний та кореляційний аналіз, кластерну типологію респондентів і фасетний аналіз авторитаризму. Статистичні показники подано за стандартом APA; обчислення виконано в середовищі R (версія 4.5).

3.1. Описова статистика шкал та субшкал

Першим кроком емпіричного аналізу є опис центральної тенденції та варіативності досліджуваних шкал. Для кожної методики наведено окрему таблицю описової статистики із зазначенням середнього (M), медіани (Mdn), стандартного відхилення (SD), мінімального й максимального значень та коефіцієнта асиметрії. Усі показники обчислено на повній вибірці ($N = 215$).

Табл. 3.1

Описова статистика субшкал особистісного опитувальника TIPI

Показник	Екстраверсія	Доброзичливість	Сумлінність	Нейротизм	Відкритість
Середнє (M)	4.17	4.75	4.59	4.57	4.79
Медіана (Mdn)	4.00	5.00	4.50	5.00	5.00
Стандартне відхилення (SD)	1.30	1.08	1.38	1.36	1.24
Мінімум	1.00	1.00	1.50	1.00	1.50
Максимум	7.00	7.00	7.00	7.00	7.00
Асиметрія	-0.03	-0.37	-0.18	-0.41	-0.15

Примітка. Діапазон субшкал 1–7 (середнє з 2 пунктів). У подальшому аналізі фокусними є відкритість і сумлінність.

Як видно з таблиці, профіль особистісних рис вибірки є помірно вираженим: середні значення субшкал коливаються в межах 4,2–4,8 бала за семибальною шкалою. Найвищий показник — відкритість до досвіду ($M = 4,79$), що узгоджується з характеристикою вибірки як радше освіченої та творчої, а найнижчий — екстраверсія ($M = 4,17$). Розкид балів помірний (SD близько 1,1–1,4), асиметрія незначна (за модулем $< 0,5$), що свідчить про відносно симетричні розподіли особистісних рис.

Табл. 3.2

Описова статистика шкали особистісної тривожності STAI-T

Показник	Тривожність (STAI-T)
Середнє (M)	51.64
Медіана (Mdn)	52.00
Стандартне відхилення (SD)	11.04
Мінімум	26.00
Максимум	75.00
Асиметрія	-0.19

Примітка. Діапазон 20–80 (сума 20 пунктів).

Середній рівень особистісної тривожності у вибірці дещо підвищений ($M = 51,64$ за теоретичної середини шкали 50), що очікувано для умов воєнного часу. Медіана (52) близька до середнього, а асиметрія мінімальна — розподіл наближено симетричний. Значний розкид ($SD = 11,04$) вказує на суттєву міжіндивідуальну варіативність переживання тривоги.

Табл. 3.3

Описова статистика шкали інтолерантності до невизначеності IUS-12

Показник	Загальний бал	Проспективна тривога	Інгібіторна тривога
Середнє (M)	37.33	26.15	11.18
Медіана (Mdn)	38.00	26.00	11.00
Стандартне відхилення (SD)	10.62	7.14	3.96
Мінімум	14.00	10.00	4.00
Максимум	60.00	40.00	20.00
Асиметрія	-0.07	-0.18	0.18

Примітка. Загальний бал: 12–60. Проспективна тривога (PA): 8–40 (8 пп.).

Інгібіторна тривога (IA): 4–20 (4 пп.).

Загальний бал інтолерантності до невизначеності ($M = 37,33$) перебуває в середині шкали. У структурі конструкту переважає проспективна тривога ($M = 26,15$) — занепокоєння щодо непередбачуваності майбутнього, тоді як інгібіторна

тривога ($M = 11,18$), пов'язана з паралізуючим впливом невизначеності на дію, виражена слабше. Обидві субшкали мають симетричні розподіли.

Табл. 3.4

Описова статистика шкали психологічної резилієнтності CD-RISC-10

Показник	Резилієнтність (CD-RISC)
Середнє (M)	33.78
Медіана (Mdn)	34.00
Стандартне відхилення (SD)	7.80
Мінімум	13.00
Максимум	50.00
Асиметрія	-0.20

Примітка. Діапазон 0–40 (сума 10 пунктів).

Рівень психологічної резилієнтності у вибірці є відносно високим ($M = 33,78$ за максимуму 40), що свідчить про загалом збережену здатність респондентів до відновлення й адаптації в умовах стресу. Розподіл наближено нормальний (асиметрія $-0,20$), а помірний розкид ($SD = 7,80$) відображає індивідуальні відмінності у стійкості.

Описова статистика шкали сприйнятого стресу PSS-10

Показник	Сприйнятий стрес (PSS-10)
Середнє (M)	20.67
Медіана (Mdn)	21.00
Стандартне відхилення (SD)	7.07
Мінімум	6.00
Максимум	36.00
Асиметрія	-0.13

Описова статистика шкали правого авторитаризму RWA

Показник	Правий авторитаризм (RWA)
Середнє (M)	50.15
Медіана (Mdn)	44.00
Стандартне відхилення (SD)	25.11
Мінімум	22.00
Максимум	155.00
Асиметрія	1.82

Середній рівень сприйнятого стресу ($M = 20,67$) відповідає помірному діапазону. Медіана (21) близька до середнього, розподіл симетричний. Отримані значення типові для досліджень періоду тривалого стресогенного впливу і свідчать про відсутність масового критичного перевантаження, попри підвищену тривожність.

Шкала правого авторитаризму демонструє принципово іншу форму розподілу. Середнє ($M = 50,15$) суттєво перевищує медіану (44), а коефіцієнт асиметрії сягає 1,82 — це ознака вираженої правосторонньої скошеності: переважна більшість респондентів має низькі бали авторитаризму, тоді як висхідний «хвіст» утворює нечисленна група з високими значеннями. Дуже великий розкид ($SD = 25,11$) підтверджує гетерогенність вибірки за цією ознакою. Така форма розподілу безпосередньо зумовлює вибір непараметричного статистичного апарату (див. підрозділ 3.2).

3.2. Перевірка нормальності розподілів

Вибір між параметричними та непараметричними критеріями визначається тим, чи відповідають розподіли шкал нормальному закону. Для перевірки застосовано тест Шапіро-Уїлка, доповнений аналізом коефіцієнтів асиметрії та візуальним оцінюванням гістограм із накладеною кривою нормального розподілу.

Формально для шести із семи шкал значення p не перевищує .05, тобто розподіли статистично відхиляються від нормального. Водночас для більшості шкал (тривожність, інтолерантність, стрес) це відхилення помірне: коефіцієнти асиметрії близькі до нуля, а відхилення зумовлене переважно великим обсягом вибірки, до якого тест Шапіро-Уїлка чутливий. Принципово інша ситуація з RWA ($W = .82$): його розподіл має сильну правосторонню асиметрію (1,82) і численні викиди. Лише резилієнтність (CD-RISC) розподілена приблизно нормально ($p = .13$).

Табл. 3.7

Перевірка нормальності розподілу шкал (тест Шапіро-Уїлка, N = 215)

Шкала	W	p	Асиметрія	Нормальний
Відкритість (TIPI)	0.974	< .001	-0.15	Hi
Сумлінність (TIPI)	0.968	< .001	-0.18	Hi
Тривожність (STAI-T)	0.987	.044	-0.19	Hi
Інтолерантність (IUS-12)	0.983	.011	-0.07	Hi
Резилієнтність (CD-RISC)	0.990	.127	-0.20	Так
Стрес (PSS-10)	0.983	.011	-0.13	Hi
Правий авторитаризм (RWA)	0.818	< .001	1.82	Hi

Примітка. W — статистика Шапіро-Уїлка. Формально лише CD-RISC не відхиляється від нормальності; решта шкал значуще відхиляються, RWA — найсильніше.

Розподіли шкал із накладеною нормальною кривою

Суцільна лінія — емпірична щільність; пунктир — теоретичний нормальний розподіл

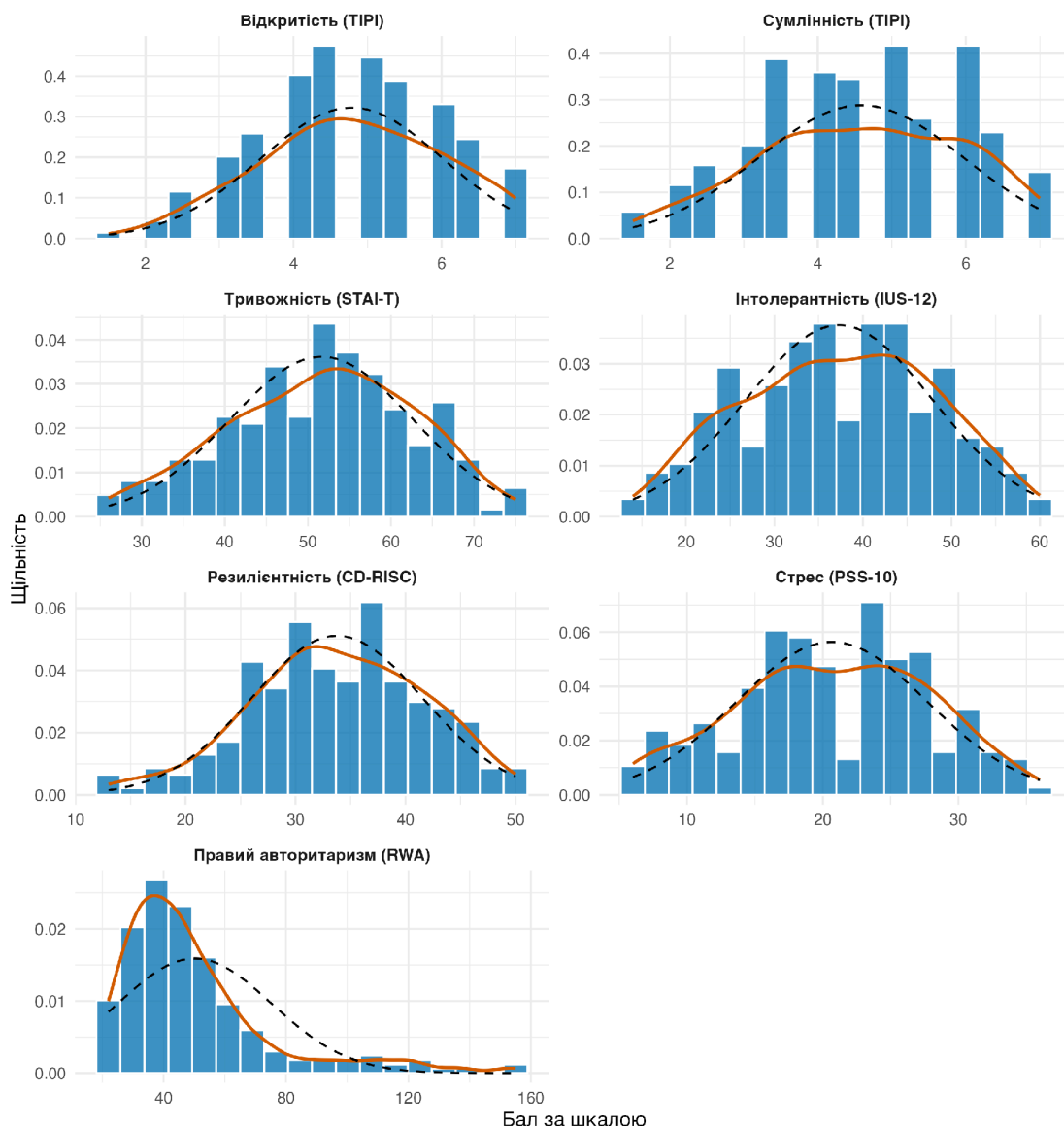


Рис. 3.1. Розподіли шкал із накладеною кривою нормального розподілу

Гістограми унаочнюють цей висновок: для шести шкал емпірична щільність (суцільна лінія) загалом повторює форму теоретичної нормальної кривої (пунктир), тоді як розподіл RWA різко відхиляється — він зміщений ліворуч із довгим правим «хвостом». Саме така форма унеможливує коректне застосування параметричних критеріїв до RWA й обґрунтовує перехід до рангових (непараметричних) методів у всьому розділі.

Висновок до 3.2. Більшість шкал помірно відхиляється від нормального розподілу, а RWA — виразно (правостороння асиметрія, викиди). Тому статистичний апарат розділу побудовано на непараметричних (кореляція Спірмена, U-критерій Манна-Уїтні, тест Краскела-Уоліса) та робастних (bootstrap) методах.

3.3. Порівняльна статистика рівня авторитаризму та тривожності за групами

Для з'ясування, чи розрізняються рівні правого авторитаризму та особистісної тривожності за соціально-демографічними характеристиками, проведено порівняння груп за статтю, віком і місцем проживання (в Україні / за кордоном), а також за наявністю воєнного досвіду. З огляду на ненормальність шкал застосовано непараметричні критерії: U-критерій Манна-Уїтні (дві групи) та тест Краскела-Уоліса (три й більше груп) з відповідними розмірами ефекту (рангово-бісеріальний r та ε^2). Розподіли візуалізовано діаграмами «скрипка + коробка».

Табл. 3.8

Рівень RWA та тривожності за статтю

Група	n	M (RWA)	Mdn (RWA)	M (STAI)	Mdn (STAI)
Жінки	13 2	44.02	40	53.27	54
Чоловіки	72	63.26	55	48.69	48
Інше	11	37.82	34	51.36	53

Примітка. RWA: $H(2) = 39.29$, $p < .001$, $\varepsilon^2 = .184$. STAI-T: $H(2) = 9.21$, $p = .010$, $\varepsilon^2 = .043$.

Стать виявилася найсильнішим демографічним корелятом авторитаризму. Чоловіки мають істотно вищий рівень RWA ($M = 63,3$), ніж жінки ($M = 44,0$) та респонденти з небінарною ідентичністю ($M = 37,8$); відмінність значуща й має великий для соціальних даних розмір ефекту ($\varepsilon^2 = .18$). Натомість за тривожністю спостерігається протилежна, але слабша тенденція: жінки тривожніші за чоловіків ($M = 53,3$ проти $48,7$; $\varepsilon^2 = .04$). Це узгоджується із класичними даними про вищий авторитаризм у чоловіків та вищу особистісну тривожність у жінок.

Табл. 3.9

Рівень RWA та тривожності за віковими групами

Вікова група	n	M (RWA)	M (STAI)
18–24	71	49.00	54.89
25–34	111	49.09	50.41
35–44	26	51.69	48.08
45–54	7	72.86	51.57

Примітка. RWA: $H(3) = 6.48$, $p = .090$ (на рівні тенденції). STAI-T: $H(3) = 10.23$, $p = .017$, $\varepsilon^2 = .048$.

За рівнем авторитаризму вікові групи значуще не різняться ($p = .090$): попри те, що в найстаршій групі середній бал вищий, її обсяг малий ($n = 7$), тож цей результат слід трактувати обережно як тенденцію. Натомість тривожність значуще знижується з віком ($p = .017$): наймолодші респонденти (18–24 роки) є найтривожнішими ($M = 54,9$), що типово для цієї вікової категорії. Отже, авторитаризм у вибірці не має вираженої вікової градації, тоді як тривожність радше пов'язана з молодшим віком.

Рівень RWA та тривожності за місцем проживання

Група	n	M (RWA)	M (STAI)
В Україні	179	50.22	51.62
За кордоном	36	49.81	51.75

Примітка. RWA: $U = 3327$, $p = .759$, $r = .03$. STAI-T: $U = 3092$, $p = .704$, $r = -.04$.

Респонденти, які перебувають в Україні та за кордоном (опосередкований показник вимушеного переміщення), не різняться ані за рівнем авторитаризму ($p = .76$), ані за тривожністю ($p = .70$); розміри ефекту близькі до нуля. Тобто сам факт перебування за кордоном не пов'язаний із підвищенням або зниженням авторитарних установок чи тривоги — на відміну від наявності прямого воєнного досвіду (див. далі).

Порівняння груп за воєнним досвідом (U-критерій Манна-Уїтні)

Шкала	M (є досвід)	M (немає)	p	d Коена
Тривожність (STAI-T)	49.47	54.72	< .001	0.49
Резилієнтність (CD-RISC)	35.54	31.28	< .001	0.57
Інтолерантність (IUS-12)	35.77	39.53	.017	0.36
Стрес (PSS-10)	19.94	21.70	.063	0.25
RWA	53.55	45.34	.138	0.33

Примітка. Групи: «є близькі на фронті» (n = 126) vs «немає» (n = 89). За RWA та стресом групи значуще не різняться.

Воєнний досвід (наявність близьких на фронті) розрізняє вибірку не за авторитаризмом (RWA: $p = .14$) і не за стресом, а за тривожністю та стійкістю. Респонденти, які мають близьких на фронті, водночас менш тривожні ($d = .49$) і помітно більш резилієнтні ($d = .57$). Тобто прямий контакт із загрозою пов'язаний не з більшою вразливістю, а з мобілізацією психологічних ресурсів — що узгоджується з моделлю авторитарної активації К. Стеннер (2005): конкретна, осмислена загроза радше мобілізує, ніж дезорганізує.

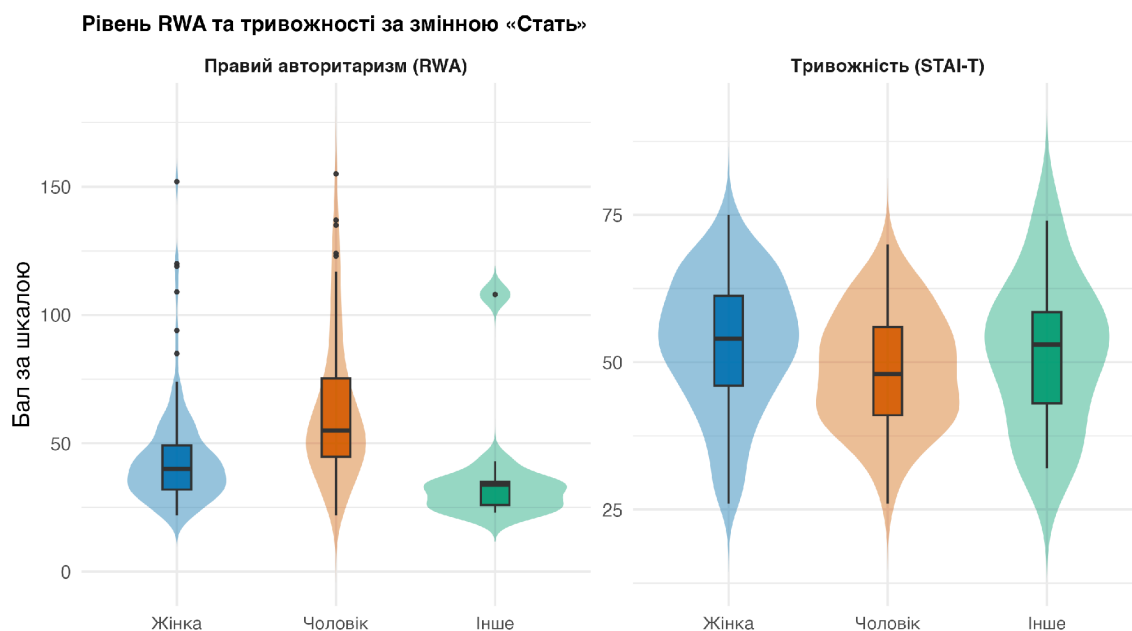


Рис. 3.2. Рівень RWA та тривожності за статтю

На діаграмі добре видно зсув коробки RWA для чоловіків угору відносно жінок та групи «інше», тоді як за тривожністю помітна зворотна, слабша картина. Форма «скрипок» RWA для всіх груп витягнута догори (правостороння асиметрія), що повторює загальну форму розподілу авторитаризму.

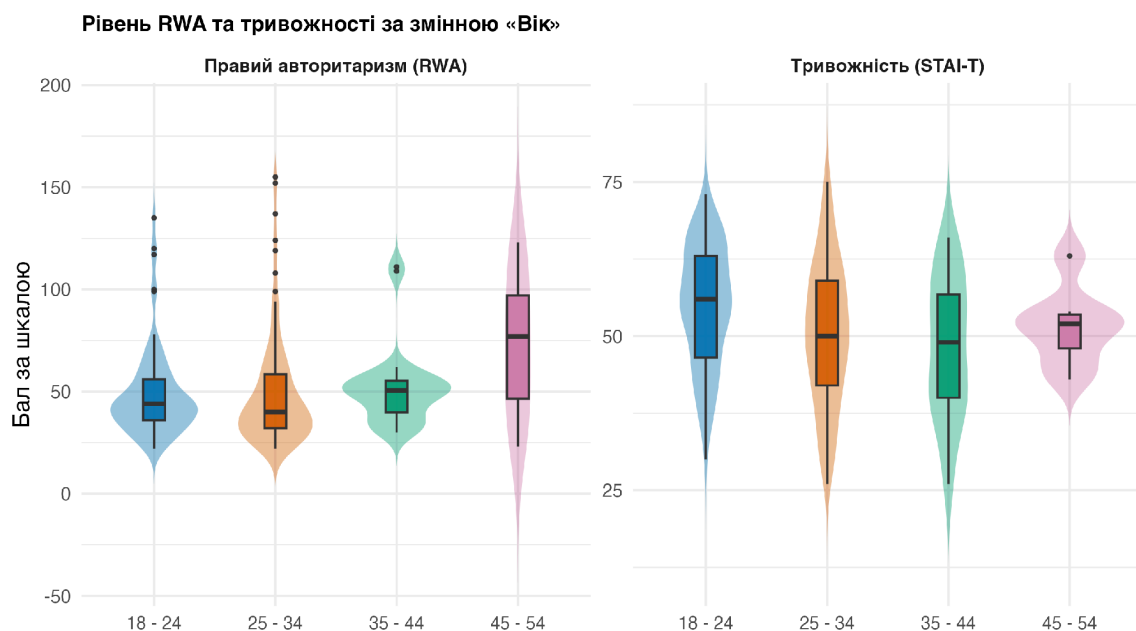


Рис. 3.3. Рівень RWA та тривожності за віковими групами

Коробки RWA за віковими групами розташовані приблизно на одному рівні (за винятком малочисельної старшої групи), що відповідає відсутності значущих вікових відмінностей. Натомість для тривожності простежується спадний тренд від молодших до старших груп.

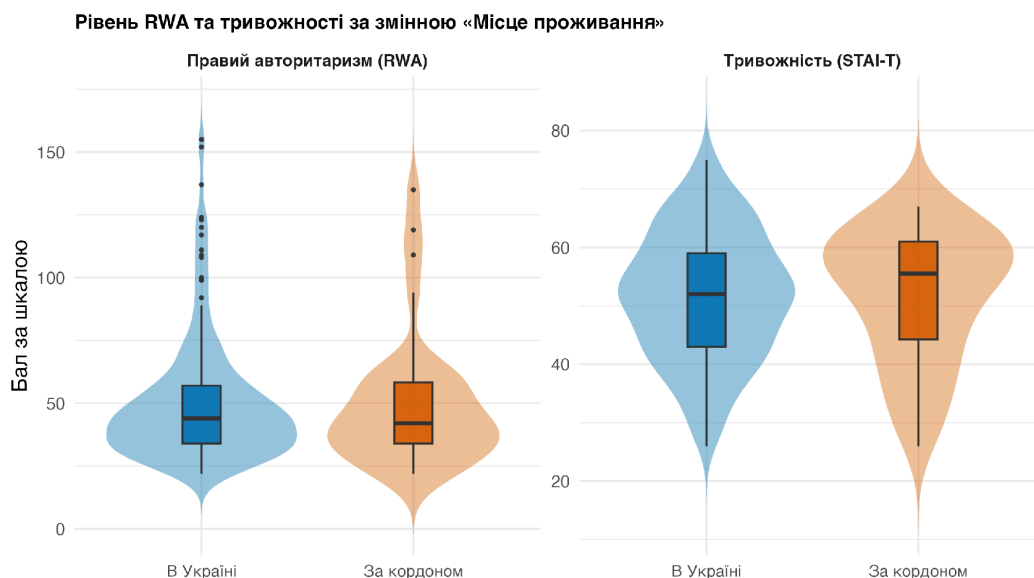


Рис. 3.4. Рівень RWA та тривожності за місцем проживання

Коробки обох груп (в Україні / за кордоном) практично збігаються і за RWA, і за тривожністю — наочне підтвердження відсутності відмінностей за місцем проживання.

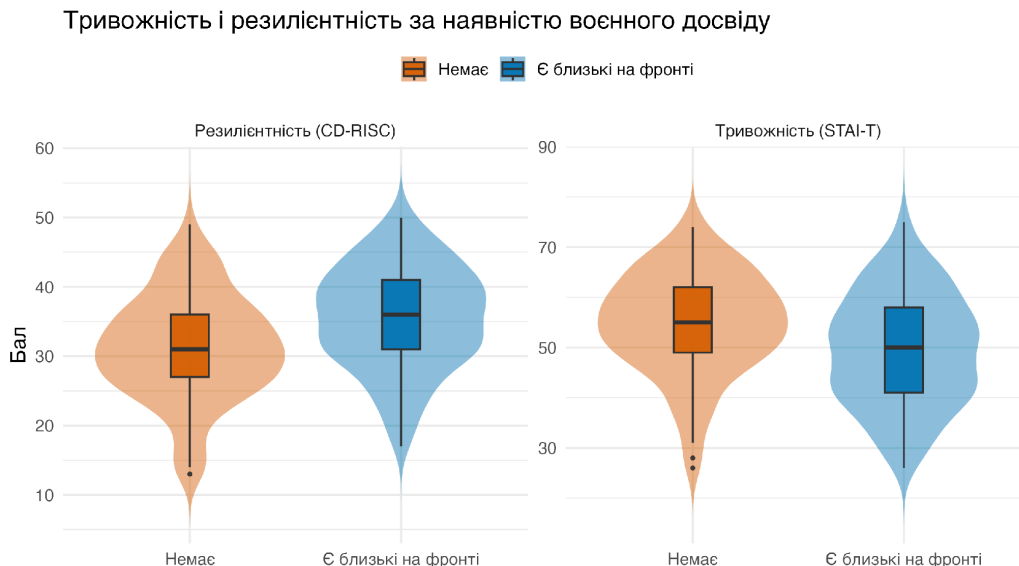


Рис. 3.5. Тривожність і резилієнтність за наявністю воєнного досвіду

Тут видно «дзеркальний» зсув: у групі з воєнним досвідом коробка тривожності розташована нижче, а коробка резилієнтності — вище, ніж у групі без досвіду. Це візуальне підтвердження мобілізуючого ефекту прямого контакту з загрозою.

Висновок до 3.3. Рівень правого авторитаризму суттєво залежить лише від статі (вищий у чоловіків) і не пов'язаний із віком та місцем проживання. Тривожність натомість вища у жінок і в молодших респондентів. Воєнний досвід диференціює вибірку не за авторитаризмом, а за тривожністю та стійкістю, що відповідає моделі активації Стеннер.

3.4. Медіаційний аналіз: тривожність, інтолерантність до невизначеності та авторитаризм

Щоб з'ясувати механізм, який пов'язує особистісну тривожність із правим авторитаризмом, перевірено медіаційну модель, у якій інтолерантність до невизначеності (IUS-12) виступає медіатором зв'язку тривожності (STAI-T) з RWA.

Через ненормальність змінних застосовано метод bootstrap (5000 повторних вибірок, довірчі інтервали BCa), який не вимагає нормальності розподілу непрямого ефекту, на відміну від тесту Собеля (Hayes, 2022).

Конкуруюча медіація: механізм. Аналіз виявив конкуруючу (інконсистентну) медіацію. Тривожність впливає на RWA двома протилежними шляхами одночасно: (1) опосередкований шлях — тривожність підвищує нетерпимість до невизначеності, а та, своєю чергою, посилює тяжіння до авторитарного порядку (додатний ефект); (2) прямий шлях — за вирахуванням цього механізму «чиста» тривожність знижує RWA (від'ємний ефект). Оскільки прямий від'ємний ефект переважає опосередкований додатний, сумарний зв'язок тривожності з RWA є від'ємним. За Hayes (2022), саме протилежні знаки прямого й непрямого ефектів дають від'ємний відсоток опосередкування і кваліфікуються як конкуруюча медіація; при цьому відсутність простого сумарного ефекту не означала б відсутності механізмів.

Рівняння шляхів. Механізм описують три регресійні рівняння (нестандартизовані коефіцієнти):

$$(a) \text{ Інтollerантність} = 1,68 + 0,69 \times \text{Тривожність}$$

$$(b, c') \text{ RWA} = 74,19 + 0,44 \times \text{Інтollerантність} - 0,79 \times \text{Тривожність}$$

$$(c, \text{ загальний}) \text{ RWA} = 74,93 - 0,48 \times \text{Тривожність}$$

Непрямий ефект є добутком шляхів а і b: $0,69 \times 0,44 \approx 0,31$ (додатний). Прямий ефект (коефіцієнт при тривожності у другому рівнянні) становить $-0,79$. Протилежні знаки цих двох складових і утворюють конкуруючу медіацію.

З таблиці 3.12 видно, що всі шляхи, окрім прикордонного b ($p = .051$), статистично значущі. Шлях а сильний (тривожність майже один-до-одного підвищує інтollerантність до невизначеності), а прямий шлях c' — виразно від'ємний. Тобто та сама тривожність «розщеплюється» на два протилежні впливи на рівень авторитаризму.

Табл. 3.12

Регресійні шляхи медіаційної моделі (нестандартизовані b)

Шлях	b	SE	t	p
a: Тривожність → Інтollerантність	0.690	0.046	15.05	< .001
b: Інтollerантність → RWA (контроль тривожності)	0.443	0.226	1.96	.051
c': Тривожність → RWA (прямий)	-0.786	0.217	-3.62	< .001
c: Тривожність → RWA (загальний)	-0.480	0.152	-3.15	.002

Примітка. Непрямий ефект = $a \times b = 0.69 \times 0.44 = 0.31$. Протилежні знаки шляхів b (+) і c' (-) дають конкуруючу медіацію.

Табл. 3.13

Декомпозиція ефектів медіаційної моделі (bootstrap, 5000, BCa)

Ефект	Оцінка	СІ нижня	СІ верхня	p
Непрямий (ACME)	0.306	0.015	0.660	.046
Прямий (ADE)	-0.786	-1.300	-0.365	< .001
Загальний	-0.480	-0.810	-0.192	.001

Примітка. 95% довірчі інтервали BCa. Непрямий ефект значущий і додатний, прямий — значущий і від'ємний.

Bootstrap-оцінка підтверджує надійність висновку: довірчий інтервал непрямого ефекту $[-.015; .660]$ не містить нуля (ефект значущий), як і інтервал прямого ефекту, що лежить повністю у від'ємній зоні. Те, що загальний ефект $(-0,48)$ за модулем менший за прямий $(-0,79)$, є числовим виявом «гасіння» одного шляху іншим.

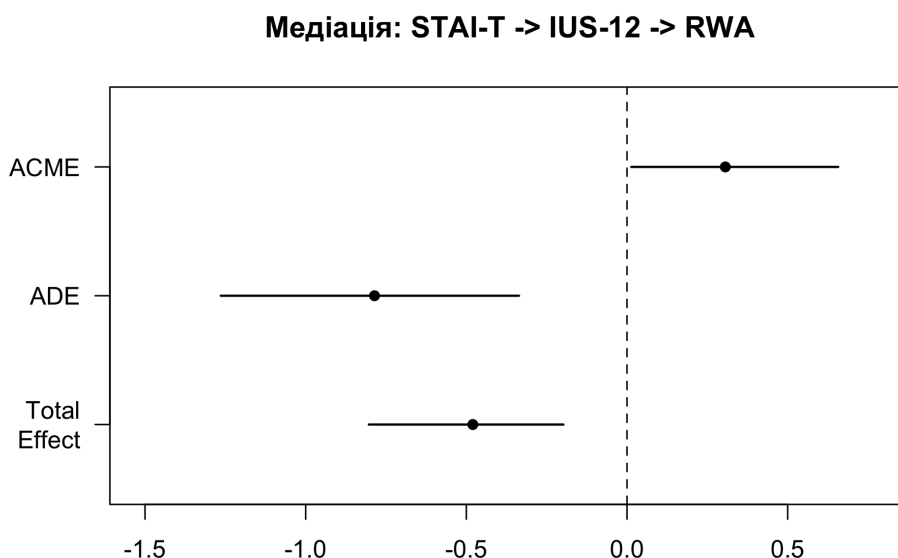


Рис. 3.6. Декомпозиція ефекту тривожності на RWA: непрямий (ACME), прямий (ADE) та загальний

На рисунку наочно зіставлено три ефекти: точка непрямого ефекту зміщена праворуч від нуля (+), а прямого — ліворуч (-); їхня сума й формує невеликий від'ємний загальний ефект.

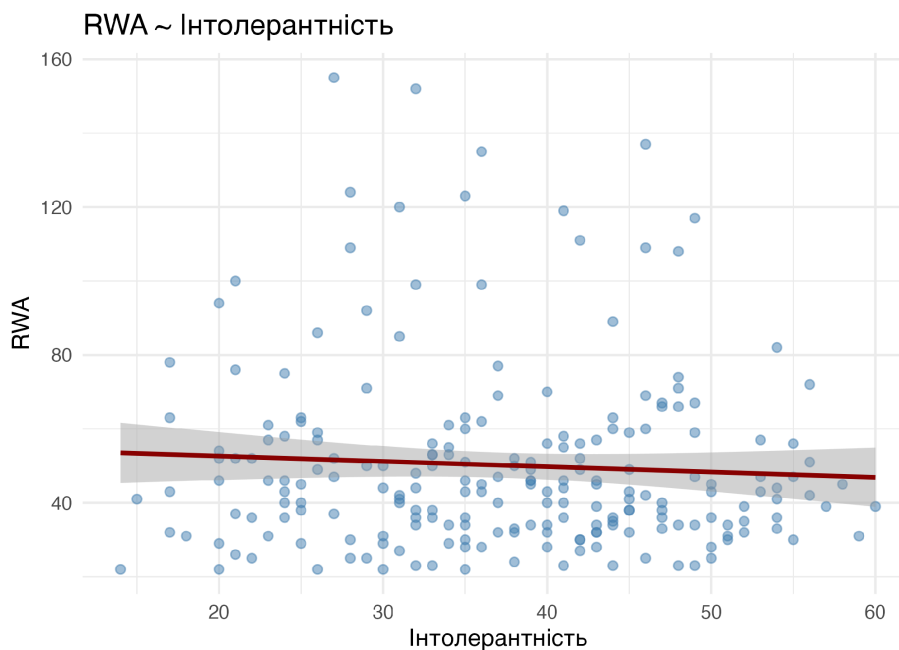


Рис. 3.7. Зв'язок інтолерантності до невизначеності та правого авторитаризму

Діаграма розсіювання показує, що прямий парний зв'язок інтолерантності з RWA близький до нуля; додатний внесок інтолерантності проявляється лише в багатовимірній моделі, коли проконтрольовано тривожність, — що типово для медіаційних ефектів.

Висновок до 3.4. Інтолерантність до невизначеності опосередковує зв'язок тривожності з RWA, але як конкуруючий медіатор: вона підсилює авторитарну тенденцію тривоги, тоді як «чиста» тривога цю тенденцію послаблює. Гіпотезу про медіаційну роль інтолерантності підтверджено у формі значущого непрямого ефекту, проте загальна картина складніша за просту лінійну.

3.5. Кореляційний аналіз зв'язків правого авторитаризму з психологічними чинниками

Для оцінювання зв'язків між досліджуваними шкалами обчислено матрицю рангових кореляцій Спірмена (r_s). Особливу увагу приділено зв'язкам правого авторитаризму з особистісними рисами, тривожністю, інтолерантністю до невизначеності, стресом і резилієнтністю.

Інтеркореляції шкал (коефіцієнт Спірмена, нижній трикутник)

Шкала	1	2	3	4	5	6	7
1. Відкритість	—						
2. Сумлінність	-.07	—					
3. Тривожність (STAI-T)	-.30***	-.19**	—				
4. Інтолерантність (IUS-12)	-.34***	-.02	.71***	—			
5. Резилієнтність (CD-RISC)	.41***	.19**	-.68***	-.54***	—		
6. Стрес (PSS-10)	-.24***	-.20**	.72***	.57***	-.55***	—	
7. RWA	-.11	.13	-.16*	-.05	.24***	-.04	—

Примітка. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. RWA значує корелює лише з резилієнтністю (+) та слабо й від'ємно з тривожністю.

У матриці варто читати насамперед нижній рядок (RWA). Він показує, що авторитаризм майже не вплетений у решту психологічних шкал: єдиний помітний додатний зв'язок — із резилієнтністю ($r = .24$, $p < .001$), а з тривожністю зв'язок слабкий і від'ємний ($r = -.16$, $p < .05$). Решта шкал між собою корелюють закономірно й сильно: тривожність, стрес та інтолерантність утворюють тісний «блок» дистресу (r від .57 до .72), який від'ємно пов'язаний із резилієнтністю (r від $-.54$ до $-.68$), — що підтверджує конструктну валідність методик.

Кореляція RWA × тривожність («парадокс тривоги»). Замість теоретично очікуваного додатного зв'язку тривожність від'ємно пов'язана з авторитаризмом ($r = -.16$). Лінійну форму цього зв'язку описує рівняння регресії:

$$\text{RWA} = 92,94 - 0,57 \times \text{Тривожність (з контролем рис: } -3,10 \times \text{Відкритість)}$$

Тобто з кожним додатковим балом тривожності прогнозований рівень RWA у середньому знижується. Цей результат суперечить західним мета-аналізам (Jost et al., 2003) і пояснюється специфікою вибірки (ліберальний, освічений контингент) та зовнішнім джерелом авторитарної загрози (РФ): висока тривога в таких умовах асоціюється з відразою до авторитаризму як такого.

Кореляція RWA × резилієнтність. Єдиний стабільний додатний зв'язок RWA — із психологічною резилієнтністю ($r = .24, p < .001$):

$$\text{Резилієнтність} = 31,9 + 0,04 \times \text{RWA}$$

Вищому рівню авторитаризму відповідає вища стійкість. Це інтерпретується через модель компенсаторного контролю (Kay et al., 2008): за умов зовнішньої загрози прихильність до порядку, сильної влади й чітких норм відновлює відчуття контролю та передбачуваності, що підтримує психологічну стійкість. При цьому RWA не пов'язаний зі стресом ($r = -.04, p = .59$) — тобто авторитаризм асоціюється не зі зниженням переживання стресу, а з більшою здатністю йому протистояти.

На рисунку 3.8 інтенсивність і колір клітинок передають силу та напрям зв'язків. Добре видно щільний «блок» взаємопов'язаних шкал дистресу (тривожність, стрес, інтолерантність) та їхній від'ємний зв'язок із резилієнтністю; натомість рядок і стовпчик RWA майже бліді — авторитаризм слабо пов'язаний з рештою змінних.

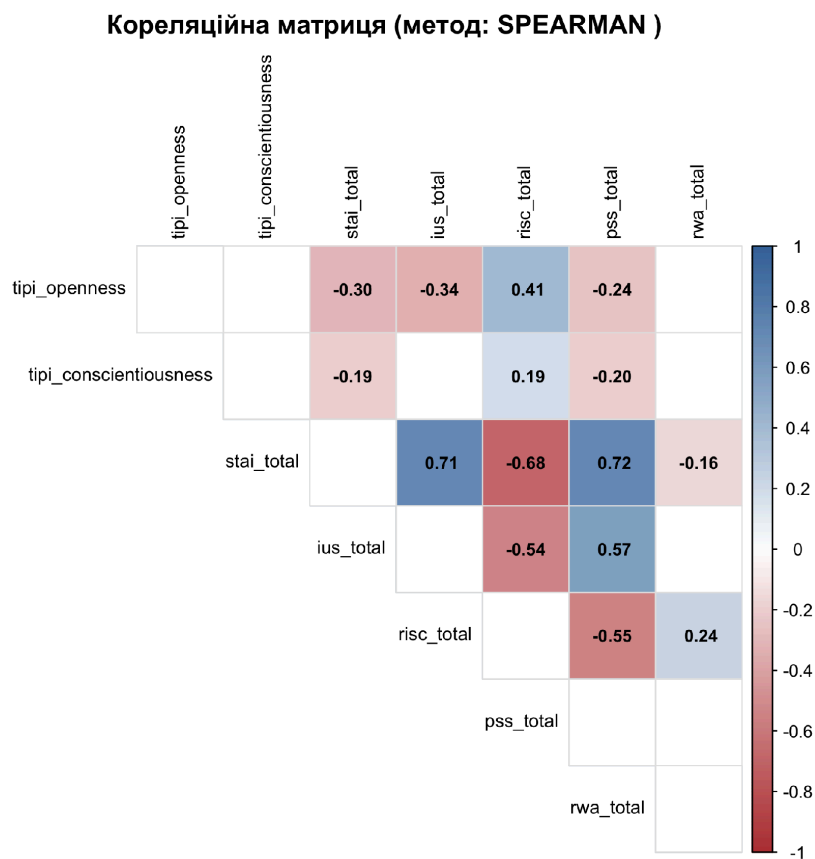


Рис. 3.8. Кореляційна матриця семи шкал (коефіцієнт Спірмена)

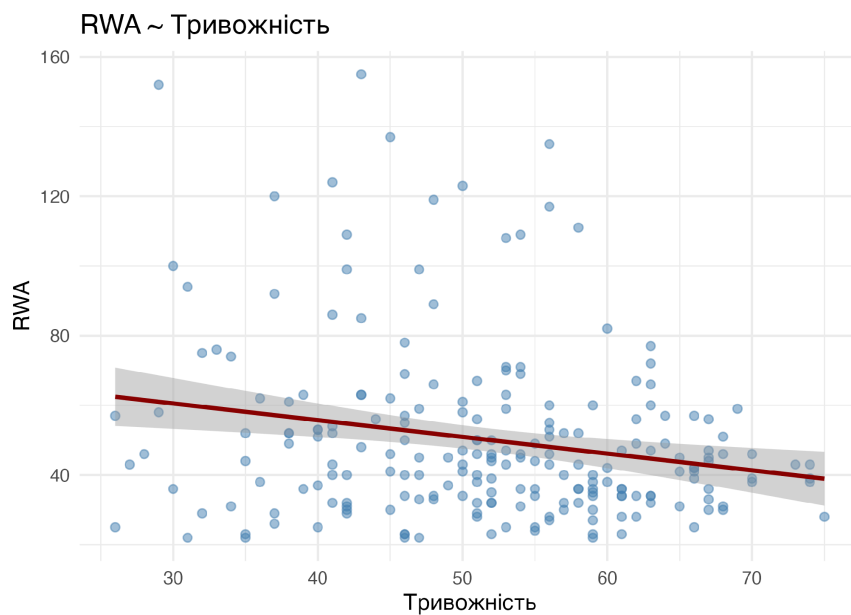


Рис. 3.9. Зв'язок особистісної тривожності та правого авторитаризму (від'ємний)

Діаграма розсіювання ілюструє «парадокс тривоги»: лінія тренду має спадний нахил — вищі тривожності відповідають радше нижчі бали RWA. Зв'язок слабкий, але стабільний і протилежний до теоретично очікуваного.

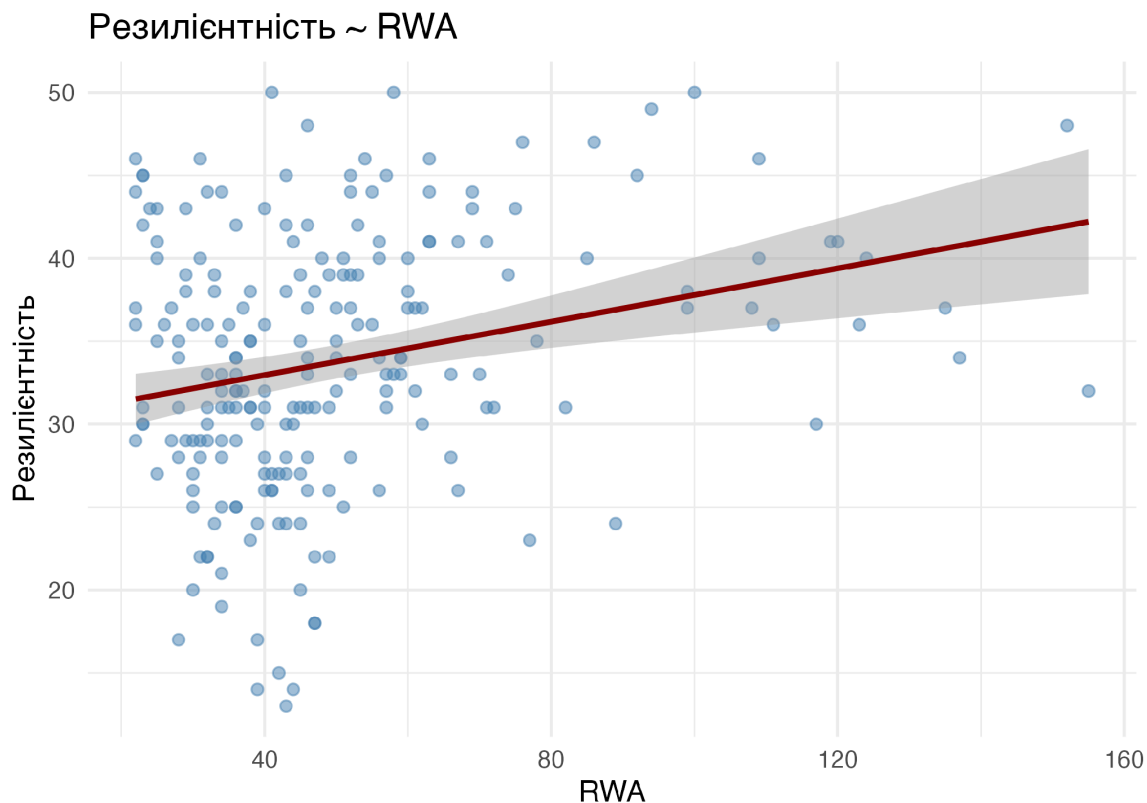


Рис. 3.10. Зв'язок правого авторитаризму та резилієнтності (додатний)

Тут лінія тренду висхідна: що вищий бал RWA, то вища резилієнтність. Це центральний емпіричний аргумент на користь трактування авторитаризму як потенційно адаптивної, ресурсної структури в умовах загрози.

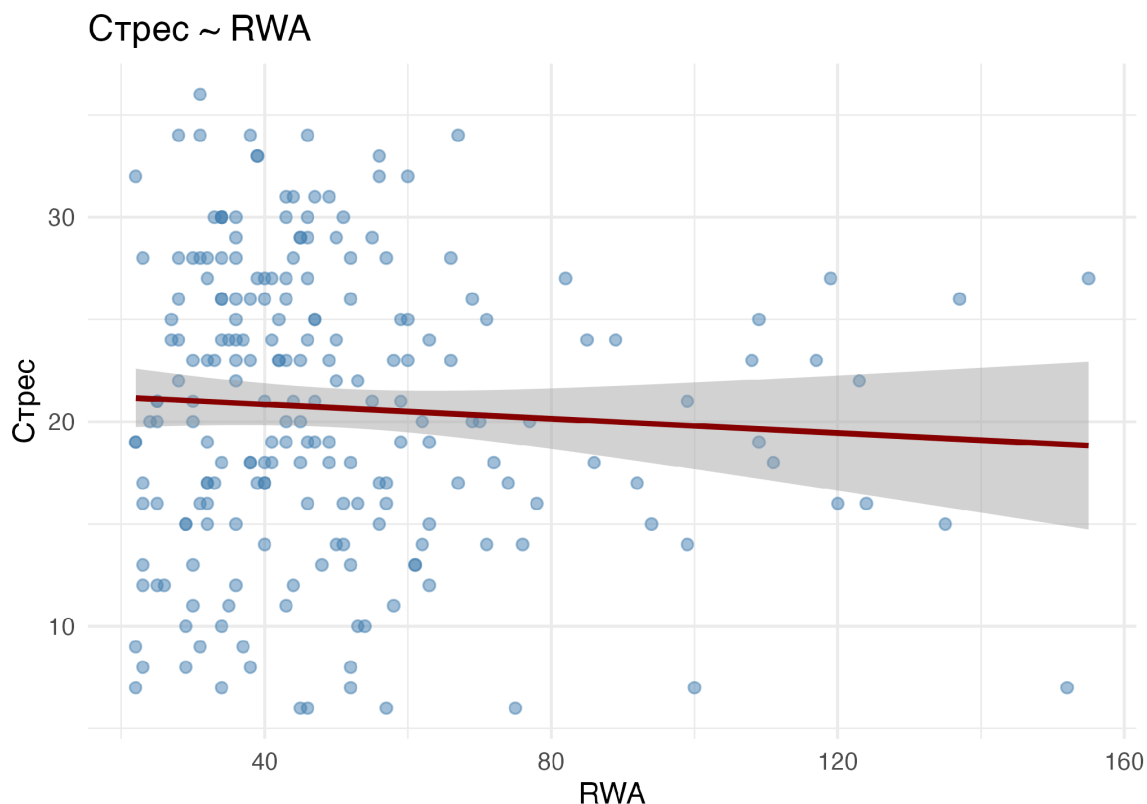


Рис. 3.11. Зв'язок правого авторитаризму та сприйнятого стресу (відсутній)

Можемо прослідкувати, що тут лінія тренду майже горизонтальна — зв'язку RWA зі сприйнятим стресом немає. Зіставлення двох останніх рисунків показує, що адаптивність авторитаризму проявляється саме через стійкість (ресурс долати), а не через нижчий рівень стресу як такого.

Висновок до 3.5. Правий авторитаризм у цій вибірці майже не пов'язаний з іншими психологічними шкалами; його єдиний стабільний корелят — резиліентність (додатний), а зв'язок із тривожністю слабкий і від'ємний. Можемо зазначити, що це формує образ авторитаризму радше як адаптивної, ніж дезадаптивної структури.

3.6. Типологія респондентів: кластерний аналіз

Кореляційні та регресійні моделі описують лінійні зв'язки на рівні всієї вибірки, проте можуть «розчиняти» нечисленні, але якісно відмінні групи. Тому проведено експлораторний кластерний аналіз за сімома стандартизованими

шкалами (відкритість, сумлінність, тривожність, інтолерантність, стрес, резилієнтність, RWA) із метою виявити природні психологічні профілі.

Методи кластерного аналізу. Застосовано двоетапну процедуру з низкою взаємодоповнювальних методів:

- стандартизація змінних (z-оцінки) — щоб шкали з різним діапазоном робили рівний внесок у евклідову відстань;
- ієрархічна кластеризація методом Варда (ward.D2) на матриці евклідових відстаней — для побудови дендрограми та попередньої оцінки структури;
- індекс силуету для $k = 2-5$ — для обґрунтування кількості кластерів;
- метод k-середніх (k-means, nstart = 25) з обраним k — для остаточного розбиття;
- перевірка стабільності рішення за п'ятьма різними стартовими точками (сидами);
- тест Краскела-Уоліса з пост-хоком Данна (ВН-корекція) — для перевірки відмінностей кластерів за кожною шкалою;
- критерій χ^2 із V Крамера — для зв'язку кластерів із демографією та воєнним досвідом;
- візуалізація: дендрограма, графік силуету, radar-профілі та проєкція на дві головні компоненти (PCA).

Силует максимальний при $k = 2$ (.26), але рішення $k = 3$ (.25) майже не поступається за якістю й водночас змістовно багатше, оскільки відокремлює авторитарно-стійкий профіль від ліберально-стійкого. Тому для типології обрано $k = 3$. Рішення стабільне: за різних стартових точок сумарна внутрішньокластерна дисперсія та склад кластерів незмінні. Виокремлено три профілі:

- Кластер 1 — «відкрито-стійкий-ліберальний» (n = 93): найвища відкритість, висока резилієнтність, низькі тривожність та стрес, низький рівень правого авторитаризму.
- Кластер 2 — «авторитарно-стійкий» (n = 24): дуже високий рівень правого авторитаризму (M = 107,5, z = +2,3), найвища резилієнтність (z = +0,8), низька тривожність – поєднання авторитаризму та стійкості.
- Кластер 3 — «тривожно-вразливий» (n = 98): висока тривожність, висока інтолерантність до невизначеності, підвищений стрес, низька резилієнтність, низький RWA.

Табл. 3.15

Середні значення шкал за кластерами (сирі бали)

Шкала	Кл. 1 (n=93)	Кл. 2 (n=24)	Кл. 3 (n=98)
Відкритість	5.42	4.67	4.21
Сумлінність	4.84	4.90	4.27
Тривожність	44.24	43.79	60.59
Інтолерантність	30.25	35.25	44.55
Стрес	16.03	18.62	25.57
Резилієнтність	38.33	39.71	28.00
RWA	42.72	107.54	43.14

Примітка. Кл. 1 — відкрито-стійкий ліберальний; Кл. 2 — авторитарно-стійкий; Кл. 3 — тривожно-вразливий.

Зіставлення рядків таблиці одразу виявляє «обличчя» кожного кластера. Найвиразніша відмінність — у рядку RWA: кластер 2 має середній бал 107,5, тобто вдвічі-втричі вищий за решту (≈ 43). При цьому за тривожністю кластер 2 не вирізняється з-поміж стійких, а кластер 3 різко вищий за всіма шкалами дистресу. Це вже вказує, що високий авторитаризм не супроводжується високою тривогою.

Табл. 3.16

Стандартизовані профілі кластерів (z-оцінки)

Шкала	Кл. 1	Кл. 2	Кл. 3
Відкритість	0.51	-0.10	-0.46
Сумлінність	0.18	0.22	-0.23
Тривожність	-0.67	-0.71	0.81
Інтолерантність	-0.67	-0.20	0.68
Стрес	-0.66	-0.29	0.69
Резилієнтність	0.58	0.76	-0.74
RWA	-0.30	2.29	-0.28

Примітка. $z = 0$ — середнє по вибірці. Кластер 2 різко вирізняється за RWA (+2.3) при високій резилієнтності (+0.8).

У z-оцінках профілі читаються відносно середнього по вибірці. Ключова клітинка — RWA кластера 2 ($z = +2,29$): це понад два стандартних відхилення вище середнього. Водночас його резилієнтність також додатна ($z = +0,76$), а тривожність — від'ємна ($z = -0,71$). Ми вважаємо, що конфігурація низької тривоги, високого авторитаризму та високої стресостійкості є найцікавішим кластером, потребуючим подальшого дослідження, незважаючи на малочисельність вибірки.

Відмінності кластерів за шкалами (тест Краскела-Уоліса)

Шкала	Н	р	ϵ^2
Відкритість	48.04	< .001	0.224
Сумлінність	9.54	.008	0.045
Тривожність	129.06	< .001	0.603
Інтолерантність	88.42	< .001	0.413
Стрес	91.50	< .001	0.428
Резилієнтність	107.85	< .001	0.504
RWA	62.84	< .001	0.294

Примітка. $df = 2$. Усі шкали значуще розрізняють кластери; найбільші ефекти — за шкалами дистресу та стійкості.

Тест Краскела-Уоліса підтверджує, що кластери були поділені не випадковим чином, адже за кожною зі шкал відмінності значущі ($p < .01$). Найбільші розміри ефекту (ϵ^2) — за тривожністю (.60), резилієнтністю (.50) та інтолерантністю (.41), тобто саме емоційно-регуляторні шкали найсильніше розводять профілі.

Попарні порівняння уточнюють, де саме зосереджений авторитаризм. У рядку RWA кластер 2 значущо відрізняється від обох інших ($p < .001$), тоді як кластери 1 і 3 між собою не різняться ($p = .83$). З цих результатів можемо зробити висновок, що високий рівень правого авторитаризму – це ознака однієї конкретної групи, а не плавна градація вздовж усієї вибірки.

Пост-хок Данна: попарні порівняння кластерів (р, ВН-корекція)

Шкала	Кл. 1–2	Кл. 1–3	Кл. 2–3
Відкритість	.016	< .001	.068
Сумлінність	.854	.013	.068
Тривожність	.991	< .001	< .001
Інтолерантність	.040	< .001	< .001
Стрес	.095	< .001	< .001
Резилієнтність	.506	< .001	< .001
RWA	< .001	.833	< .001

Примітка. За RWA кластер 2 значущо вищий за обидва інші ($p < .001$), а кластери 1 і 3 між собою НЕ різняться ($p = .83$).

Зв'язок кластерів із демографією та воєнним досвідом (χ^2)

Змінна	χ^2	df	p	V Крамера
Стать	12.09	4	.017	0.168
Воєнний досвід	10.33	2	.006	0.219
Країна проживання (проксі ВПО)	1.00	2	.606	0.068
Тип поселення	0.15	2	.926	0.027

Значущими є зв'язки кластерів зі статтю ($p = .02$) та воєнним досвідом ($p = .006$); країна проживання й тип поселення не так впливають на дискримінацію кластерів. Розмір ефекту найбільший для воєнного досвіду ($V = .22$) — саме він найтісніше пов'язаний із належністю до авторитарно-стійкого профілю.

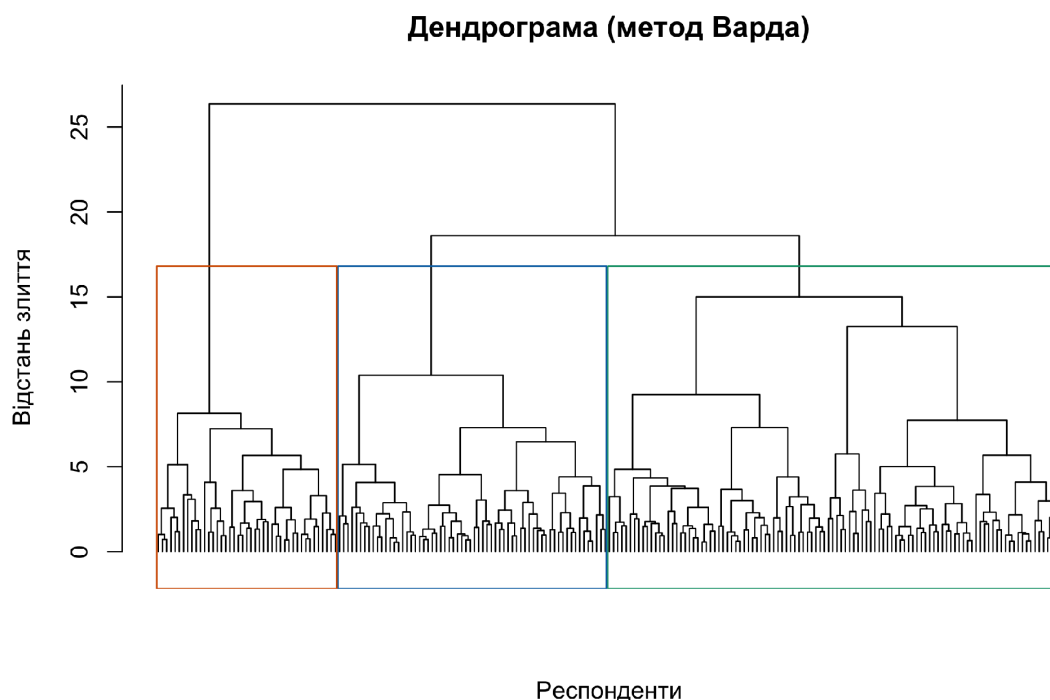


Рис. 3.12. Дендрограма ієрархічної кластеризації (метод Варда)

Дендрограма показує послідовність об'єднання респондентів: висота «гілок» відповідає несхожості. Чітко відокремлювана невелика гілка відповідає авторитарно-стійкому кластеру — він приєднується до решти останнім, тобто є найбільш відмінним.

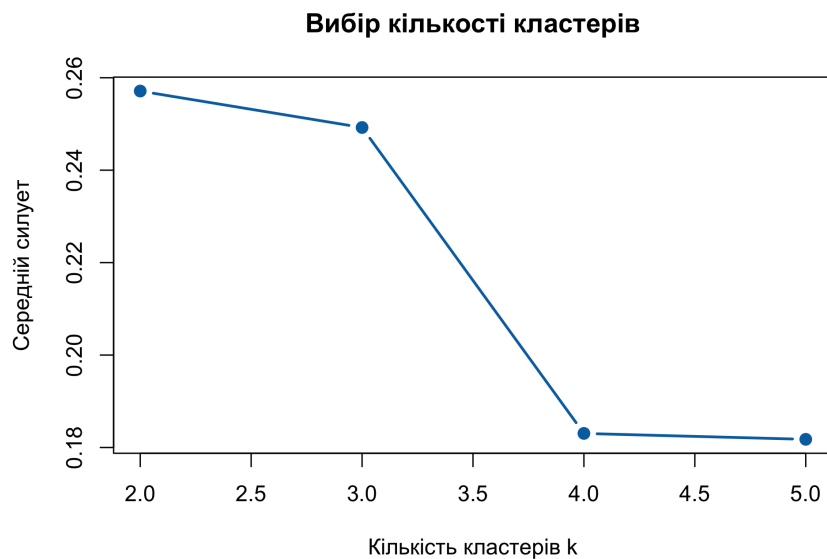


Рис. 3.13. Середній індекс силуету для різної кількості кластерів

Графік силуету обґрунтовує вибір кількості кластерів: формально максимум припадає на $k = 2$ (.26), але рішення $k = 3$ (.25) майже не поступається за якістю й водночас змістовно багатше. Тому обрано $k = 3$.

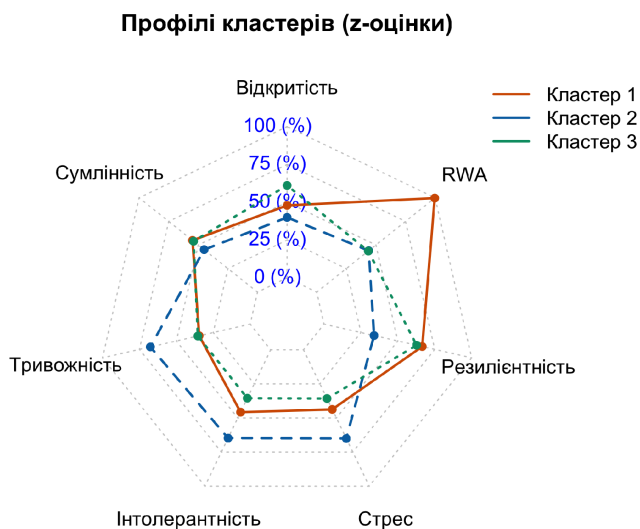


Рис. 3.14. Стандартизовані психологічні профілі трьох кластерів

Радар-діаграма зводить усі сім шкал в один погляд: профіль кластера 2 різко «випинається» по осі RWA при збереженні високої резилієнтності, профіль кластера 3 «роздутий» по осях дистресу, а кластер 1 — врівноважений відкрито-стійкий тип.

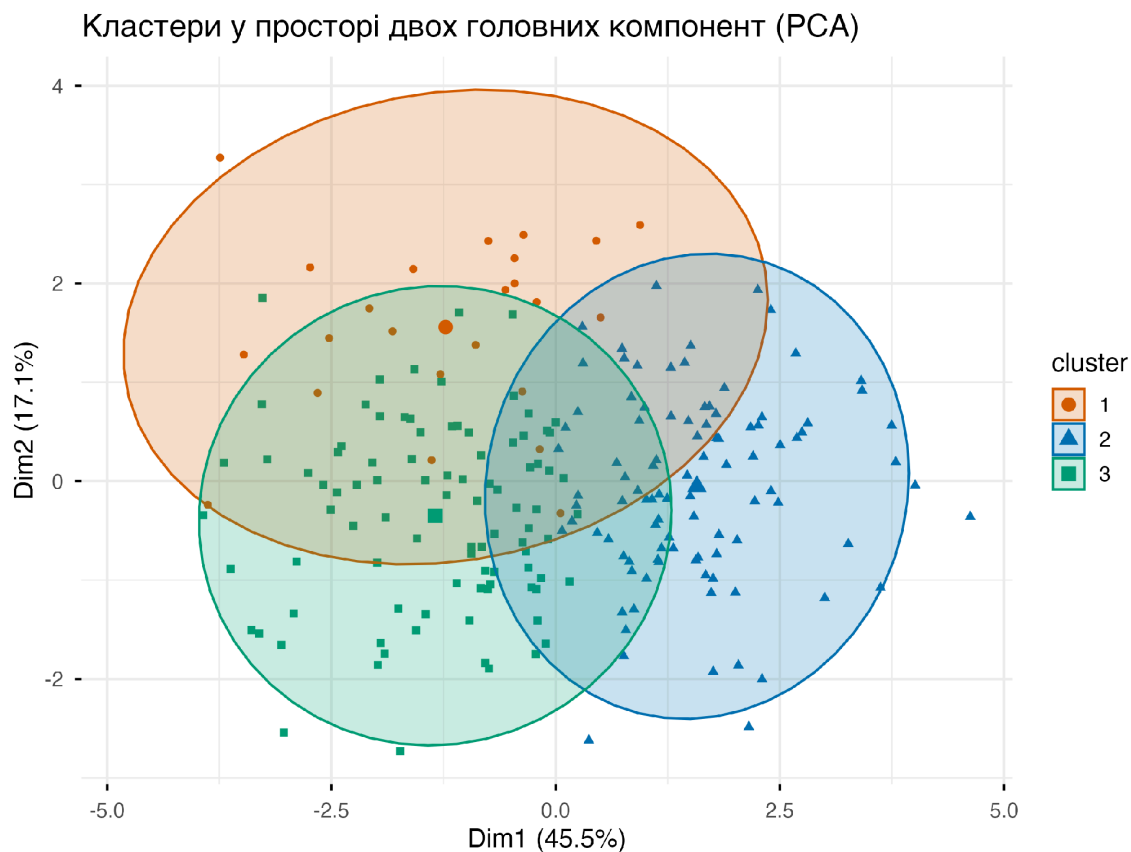


Рис. 3.15. Розташування кластерів у просторі двох головних компонент

РСА-проекція розташовує респондентів на площині двох головних компонент. Кластери утворюють розрізнювані хмари точок, що підтверджує осмисленість поділу; компактна окрема група відповідає авторитарно-стійкому кластеру.

Висновок до 3.6. Кластерний аналіз виявив, що носії високого авторитаризму — це не «розмитий хвіст» розподілу, а окремий, нечисленний ($\approx 11\%$), але чітко окреслений авторитарно-стійкий профіль, який поєднує високий RWA з високою резилієнтністю, низькою тривожністю та переважанням осіб із воєнним досвідом. Це слугує емпіричною ілюстрацією моделі авторитарної

активації Стеннер (2005) і компенсаторного контролю Kay et al. (2008): за конкретної загрози авторитарна диспозиція активується як адаптивна, а не як прояв вразливості. Натомість тривожно-вразливий кластер має низький RWA, тобто авторитаризм у цій вибірці не є наслідком тривоги.

3.7. Фасетний аналіз

Щоб з'ясувати внутрішню природу авторитаризму в українській вибірці, 22 пункти шкали RWA поділено на три змістові фасети за Б. Альтемеєром: підпорядкування авторитету, авторитарна агресія та конвенціоналізм. Мета аналізу — перевірити, який саме компонент авторитаризму несе його зовнішні зв'язки, і таким чином з'ясувати, має він радше «консолідуєчий» (орієнтований на порядок та єдність) чи «агресивно-ворожий» характер.

Табл. 3.20

Фасети RWA: надійність та зв'язок із резилієнтністю

Фасет RWA	Пунктів	α	r з резилієнт.	β (спільна модель)
Підпорядкування	6	0.747	.27***	.19†
Агресія	5	0.776	.18**	-.04
Конвенціоналізм	11	0.883	.15*	.13

Примітка. Спільна модель: $R^2 = .07$. † $p < .10$, * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Усі фасети мають прийнятну надійність.

Усі три фасети мають прийнятну внутрішню узгодженість (α від .75 до .88) і додатно корелюють із резилієнтністю, проте найсильніше — підпорядкування ($r = .27$). Вирішальним є результат спільної регресії: коли всі фасети введено одночасно, унікальний внесок у резилієнтність зберігає лише підпорядкування ($\beta = .19$), тоді як внесок агресії падає до нуля ($\beta = -.04$). Отже, можемо сказати, що зв'язок авторитаризму зі стійкістю несе в першу чергу компонент покори

впорядкованості й авторитету, але набагато меншим чином пов'язаний з ворожістю та агресією.

Табл. 3.21

Кореляції фасетів RWA з усіма шкалами (коефіцієнт Спірмена)

Шкала	Підпорядкування	Агресія	Конвенціоналізм
Відкритість (TIPI)	-.04	-.09	-.15*
Сумлінність (TIPI)	.11	.17*	.06
Тривожність (STAI-T)	-.16*	-.17*	-.11
Інтолерантність (IUS-12)	-.05	-.04	-.01
Резилієнтність (CD-RISC)	.27***	.18**	.15*
Стрес (PSS-10)	-.05	-.05	.02

Примітка. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. Для всіх трьох фасетів найсильніший зв'язок — додатний із резилієнтністю; зв'язки з тривожністю слабкі й від'ємні.

Розгорнута матриця показує, що профіль зовнішніх зв'язків у трьох фасетів схожий: усі додатно пов'язані з резилієнтністю й від'ємно (або близько до нуля) — з тривожністю, стресом та інтолерантністю. Ми можемо розглядати це як додатковий доказ того, що в цій вибірці правий авторитаризм більше пов'язаний зі стресостійкістю, аніж з дистресом, тож може виконувати функцію копінг-стратегії. Жоден компонент RWA не пов'язаний із підвищеним дистресом.

Табл. 3.22

Взаємкореляції фасетів RWA (коефіцієнт Спірмена)

Фасет	Підпорядкування	Агресія	Конвенціоналізм
Підпорядкування	—		
Агресія	.75***	—	
Конвенціоналізм	.63***	.66***	—

Примітка. *** $p < .001$. Сильні взаємозв'язки фасетів свідчать про високу внутрішню узгодженість (консолідованість) конструкту.

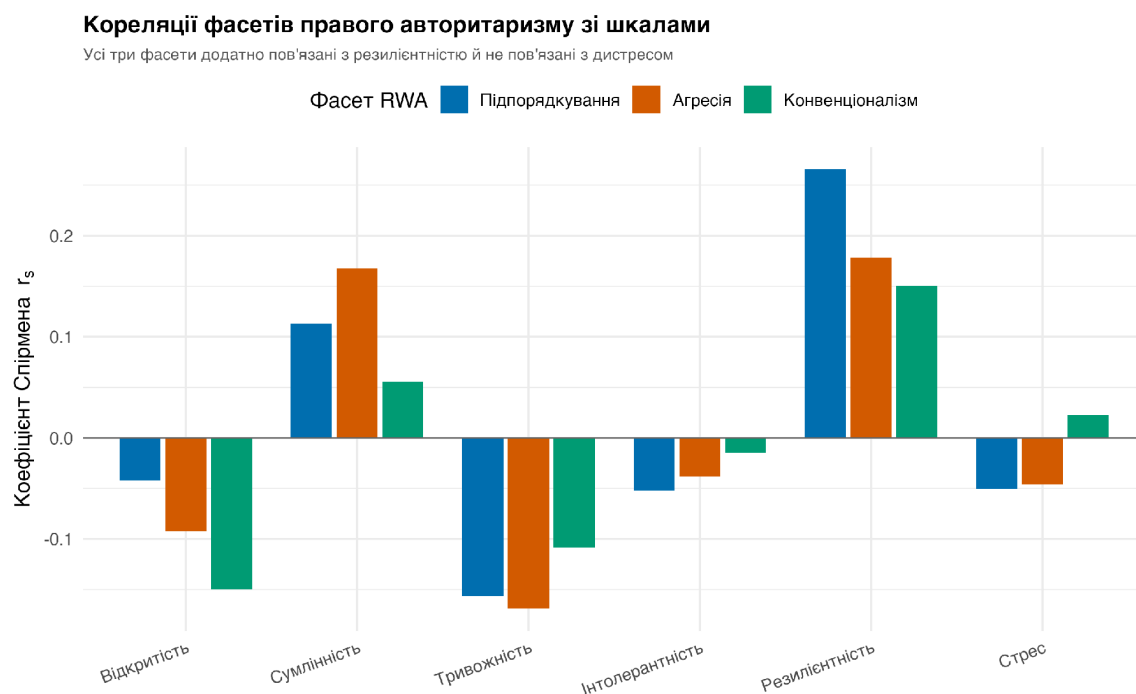


Рис. 3.16. Кореляції фасетів правого авторитаризму зі шкалами

Рисунок 3.16 зводить усі кореляційні зв'язки фасетів правого авторитаризму з використаними в опитувальнику шкалами. Для кожної шкали показано три стовпчики (за фасетами). Найвиразніший спільний патерн — високі додатні стовпчики над «резилієнтністю» для всіх трьох фасетів за майже нульових або від'ємних зв'язків зі шкалами дистресу. Це наочно демонструє, що зовнішні

кореляти авторитаризму концентруються більше на адаптивному полюсі копінгів (стійкість), а не на дезадаптивному (тривога, стрес).

Висновок до 3.7. Розділяючи правий авторитаризм на субшкали та проводячи фасетний аналіз його кореляцій з іншими шкалами, ми можемо сказати, що його зв'язок зі стійкістю в найбільшій ступені проявлений підпорядкуванням та впорядкованості (та частково конвенціоналізмом), а не авторитарною агресією. Усі фасети узгоджено пов'язані з резилієнтністю й майже не пов'язані з дистресом, а між собою утворюють єдиний цілісний конструкт. Це дає змогу в нашому дослідженні дивитися на український авторитаризм радше як на консолідуючу, адаптивну реакцію на зовнішню загрозу, ніж як на ворожо-нетерпиму рису, та ставитися до нього більш оптимістично – не як на патологію, а як на захисну функцію психіки під час пролонгованого стресу.

3.8. Практичні рекомендації

На основі отриманих результатів ми сформулювали низку рекомендацій для психологів-практиків, освітян та фахівців із психологічної підтримки в умовах воєнного часу для роботи з клієнтами з підвищеним рівнем правого авторитаризму, клієнтами які потребують підвищення резилієнтності та тривожною симптоматикою.

Рекомендація психологам-практикам може полягати в тому щоб не патологізувати помірний рівень авторитаризму у воєнному контексті — у цій вибірці він пов'язаний не з дистресом, а зі стійкістю, тобто може виконувати функцію копінг-ресурсу. Пріоритетом психологічної підтримки доцільно зробити тривожно-вразливий профіль (низька резилієнтність, висока тривожність та інтолерантність до невизначеності), підвищуючи їхню стресостійкість, знижуючи тривожність та підвищуючи їхню здатність сприймати стресові умови.

Освітянам та фахівцям із превенції буде корисною рекомендація про необхідний розвиток відкритості до досвіду й толерантності до невизначеності. Ці

риси можуть працювати як «м'які» буфери проти ригідних авторитарних установок. Формування навичок роботи з невизначеністю буде знижувати перспективну тривогу та підвищувати стресостійкість в довгостроковому форматі.

Порівняльний аналіз в нашій роботі дав зрозуміти, що різноманітним програмам підтримки резилієнтності, функціонуючим в Україні під час повномасштабного вторгнення, варто в своїй роботі найбільше фокусуватися на молоді та групах без прямого воєного досвіду, адже саме ці респонденти продемонстрували в нашому дослідженні найбільшу тривожність та дефіцит стійкості.

В консультативній роботі з молоддю, яка зараз знаходиться в процесі формування правоавторитарних диспозицій, варто врахувати те, що потреба в порядку та “сильній руці” продиктована прагненням відновити джерело контролю та отримати більш передбачуване життя. Замість оскарження авторитарних установок, варто пропонувати клієнтам урізноманітнювати джерела контролю та підвищувати передбачуваність життя, пропонувати навички витримування невизначеності та практики життя “тут і зараз”.

В психодіагностиці важливо при використанні шкали правого авторитаризму на українських вибірках бути обережним з інтерпретацією високих балів. Наше дослідження показало, що український правий авторитаризм є унікальним по своїй природі, і його варто розглядати саме як складову із трьох компонентів, кожен з яких має бути диференційований від інших. Контекст загрози створює додатковий вимір для інтерпретації різних субшкал, і дає змогу розглядати правий авторитаризм як стратегію копіngu, а не як дезадаптивну функцію.

Висновок до 3.8. Розроблені нами практичні рекомендації спрямовані на диференційовану роботу з різними психологічними профілями. Ми дали рекомендації кільком групам спеціалістів, які можуть працювати з людьми з

правоавторитарними установками, та у своїх порадах сфокусувалися радше на тому, аби розглядати правий авторитаризм саме в контексті захисної функції психіки без додаткової патологізації – адже правий авторитаризм пролонгованих стресових умовах працює як захисний механізм та копінг-стратегія, а не як прояв та симптоматика ворожості до світу.

Висновки до розділу III

Емпіричне дослідження психологічних чинників правого авторитаризму на вибірці $N = 215$ дало змогу сформулювати такі узагальнення.

Описова статистика та перевірка нормальності показали, що шкали дистресу, стійкості й особистості розподілені наближено симетрично, тоді як RWA має виражену правосторонню асиметрію — більшість респондентів має низькі бали авторитаризму. Це зумовило застосування непараметричного й робастного статистичного апарату.

Порівняння груп виявило, що рівень авторитаризму суттєво вищий у чоловіків і не залежить від віку та місця проживання; тривожність вища у жінок і молодших респондентів. Воєнний досвід пов'язаний не з авторитаризмом, а з вищою стійкістю та нижчою тривогою.

Медіаційний аналіз встановив конкуруючу медіацію: інтолерантність до невизначеності опосередковує додатний вплив тривоги на RWA, тоді як прямий ефект тривоги є від'ємним; сумарно тривожність від'ємно пов'язана з авторитаризмом.

Кореляційний аналіз підтвердив, що єдиний стабільний корелят RWA – резилієнтність (додатний), за відсутності зв'язку зі стресом; авторитаризм постає як потенційно адаптивний конструкт (компенсаторний контроль).

Кластерний аналіз виявив три профілі, центральним із яких є авторитарно-стійкий ($\approx 11\%$ вибірки), насичений особами з воєнним досвідом, — емпірична ілюстрація моделі авторитарної активації Стеннер.

Фасетний аналіз дає змогу припустити консолідуючий характер українського авторитаризму.

Обмеження дослідження. Результати слід інтерпретувати з огляду на специфіку зручної, нерепрезентативної вибірки зі зміщенням до ліберального, освіченого контингенту; ультракоротку шкалу ТІРІ (низька надійність субшкали відкритості); кореляційний дизайн, що не дозволяє причинно-наслідкових висновків; відсутність офіційної української адаптації шкал RWA та IUS (застосовано робочий переклад); опосередковану операціоналізацію воєнного досвіду та невеликий обсяг авторитарно-стійкого кластера ($n = 24$). Найцікавіші з нашої точки зору знахідки – конкуруюча медіація тривожності та толерантності до невизначеності, та виявлений шляхом кластерного аналізу авторитарно-стійкий профіль – потребують відтворення на більших і світоглядно різноманітніших вибірках із повноцінною психометричною адаптацією інструментарію.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети — теоретично проаналізувати та емпірично дослідити зв'язок таких психологічних чинників, як особистісні риси (відкритість до досвіду, сумлінність), особистісна тривожність та інтолерантність до невизначеності, із правим авторитаризмом, а також його зв'язок із рівнем сприйнятого стресу й резилієнтністю в дорослих в умовах воєнного конфлікту — у роботі здійснено теоретичний аналіз проблеми та емпіричне дослідження на вибірці з 215 респондентів. Усі поставлені завдання виконано в повному обсязі, що дало змогу сформулювати такі узагальнення.

Здійснено теоретико-методологічний аналіз феномену правого авторитаризму, який у сучасній психології концептуалізується не як єдина риса характеру, а як коваріація трьох кластерів соціальних установок — авторитарного підпорядкування, авторитарної агресії та конвенціоналізму. Теоретичною рамкою дослідження обрано двопроцесну мотиваційну модель, у якій правий авторитаризм постає як наслідок причинного ланцюжка «особистісні риси — небезпечний світогляд — авторитарні настановлення». Проаналізовано три способи прочитання зв'язку авторитаризму зі стресостійкістю — як чинника, що погіршує відновлення, як паралельного буфера та як ресурсу, що його авторитаризм здатен підвищувати через сенсоутворення й компенсаторний контроль. Аналіз українського контексту засвідчив, що вітчизняна традиція тлумачить авторитарність переважно як ситуативну, «фасадну» та патерналістську реакцію, залишаючи майже не дослідженим особистісний вимір правого авторитаризму та його зв'язок із психологічними ресурсами в умовах війни. Поєднання моделі авторитарної динаміки К. Стеннер із теорією компенсаторного контролю дало змогу сформулювати центральне дослідницьке питання: чи зростає правий авторитаризм зі стресом і тривогою, як у класичних західних моделях, чи натомість виявляється пов'язаним зі стресостійкістю як адаптивний ресурс.

Для емпіричної перевірки сформульованих гіпотез скомпоновано блок валідованих україномовних методик: Шкалу правого авторитаризму (RWA Scale), Десятипунктовий особистісний опитувальник (TIPI), субшкалу особистісної тривожності (STAI-T), Шкалу інтолерантності до невизначеності (IUS-12), Шкалу резилієнтності Коннора–Девідсона (CD-RISC-10) та Шкалу сприйнятого стресу (PSS-10). Перевірка внутрішньої узгодженості за α Кронбаха підтвердила добру або відмінну надійність основних шкал, окрім ультракороткого TIPI, нижчі показники якого зумовлені його скринінговим призначенням. Описова статистика виявила підвищену особистісну тривожність та помірний сприйнятий стрес на тлі відносно високої резилієнтності, що очікувано для умов воєнного часу. Розподіл правого авторитаризму має виражену правосторонню асиметрію: більшість респондентів має низькі бали, а високі утворюють нечисленний «хвіст». Саме ця форма зумовила застосування непараметричного (кореляція Спірмена, U-критерій Манна-Уїтні, тест Краскела-Уоліса) та робастного (bootstrap) статистичного апарату.

Порівняння груп показало, що рівень правого авторитаризму суттєво вищий у чоловіків і не залежить від віку та місця проживання, тоді як тривожність вища в жінок і молодших респондентів. Воєнний досвід (наявність близьких на фронті) диференціює вибірку не за авторитаризмом, а за тривожністю та стійкістю: респонденти з таким досвідом виявилися менш тривожними і помітно більш резилієнтними, що узгоджується з моделлю авторитарної активації Стеннер — конкретна, осмислена загроза радше мобілізує, ніж дезорганізує.

Перевірку гіпотез про предиктори авторитаризму та механізм їхнього впливу узагальнено так. Підтверджено гіпотезу H1: нижча відкритість до досвіду пов'язана з вищим правим авторитаризмом. Гіпотезу H2 щодо сумлінності не підтверджено. Щодо H3 виявлено значущий, але протилежний до очікуваного ефект — особистісна тривожність пов'язана з правим авторитаризмом від'ємно.

Медіаційний аналіз (H4) встановив конкуруючу (інконсистентну) медіацію: інтолерантність до невизначеності опосередковує додатний вплив тривоги на авторитаризм (непрямий ефект значущий і додатний), тоді як прямий ефект «чистої» тривоги є від'ємним і переважає, унаслідок чого сумарний зв'язок тривожності з авторитаризмом лишається від'ємним. Цей результат суперечить західним мета-аналізам і пояснюється специфікою вибірки (ліберальний, освічений контингент) та зовнішнім джерелом авторитарної загрози.

Гіпотезу H5 про зв'язок авторитаризму з нижчим сприйнятим стресом не підтверджено, натомість підтверджено гіпотезу H6: правий авторитаризм додатно пов'язаний із резилієнтністю, яка виявилася його єдиним стабільним корелятом. Це дає підстави розглядати правий авторитаризм у дослідженій вибірці радше як потенційно адаптивний конструкт — механізм компенсаторного контролю: за зовнішньої загрози прихильність до порядку, сильної влади й чітких норм відновлює відчуття контролю та підтримує психологічну стійкість. Кластерний аналіз поглибив цей висновок, виокремивши три психологічні профілі, центральним із яких є нечисленний, але чітко окреслений «авторитарно-стійкий» профіль, що поєднує дуже високий авторитаризм із високою резилієнтністю, низькою тривожністю та переважанням осіб із воєнним досвідом, — емпірична ілюстрація моделі авторитарної активації Стеннер. Фасетний аналіз засвідчив, що зв'язок авторитаризму зі стійкістю несе насамперед компонент підпорядкування впорядкованості й авторитету, а не авторитарної агресії, що дозволяє трактувати український правий авторитаризм як радше консолідує, ніж агресивно-ворожу реакцію на зовнішню загрозу.

На основі отриманих результатів розроблено практичні рекомендації для психологів-практиків, кризових фахівців та освітян. Ключова з них — не патологізувати помірний рівень авторитаризму у воєнному контексті, оскільки в дослідженій вибірці він пов'язаний не з дистресом, а зі стійкістю та може

виконувати функцію копінг-ресурсу. Пріоритетом психологічної підтримки доцільно зробити «тривожно-вразливий» профіль (висока тривожність та інтолерантність до невизначеності, низька резилієнтність), а програмам розвитку стійкості — фокусуватися на молоді та групах без прямого воєнного досвіду. Освітянам рекомендовано розвивати відкритість до досвіду й толерантність до невизначеності як «м'які» буфери проти ригідних авторитарних установок, а в психодіагностиці — обережно інтерпретувати високі бали RWA на українських вибірках з урахуванням контексту загрози.

Наукова новизна роботи полягає у встановленні зв'язку правого авторитаризму з резилієнтністю та сприйнятим стресом в умовах війни в Україні, а також в інтерпретації правого авторитаризму як копінг-стратегії, а не як прояву дезадаптації. Результати слід інтерпретувати з огляду на обмеження дослідження: зручну, нерепрезентативну вибірку зі зміщенням до ліберального, освіченого контингенту; кореляційний дизайн, що не дозволяє причинно-наслідкових висновків; використання робочого перекладу шкал RWA та IUS за відсутності їхньої офіційної української адаптації; опосередковану операціоналізацію воєнного досвіду та невеликий обсяг авторитарно-стійкого кластера ($n = 24$). Найцікавіші знахідки — конкуруюча медіація тривожності й інтолерантності до невизначеності та виявлений авторитарно-стійкий профіль — потребують відтворення на більших і світоглядно різноманітніших вибірках із повноцінною психометричною адаптацією інструментарію. Перспективними є також лонгітюдні дослідження спрямованості правого авторитаризму після завершення активної фази війни — чи збережеться його консолідуюча функція, чи відбудеться переорієнтація на внутрішні аутгрупи.

Отже, усі поставлені завдання було реалізовано, а отримані результати мають як науково-теоретичне, так і практичне значення: вони розширюють уявлення про природу правого авторитаризму в українському воєнному контексті й

можуть бути використані клінічними та кризовими психологами, фахівцями у сфері освіти й організаціями громадянського суспільства для розробки диференційованих програм психологічної підтримки, профілактики упереджень та психоосвітніх заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богдан, Т. В. (2024). Зниження ситуативної тривожності як чинник розвитку резилієнтності особистості в умовах війни. Психологічний журнал.
2. Васютинський, В. О. (2005). Інтеракційна психологія влади. Київ: Київський славістичний університет.
3. Вельдбрехт, О. О., & Тавровецька, Н. І. (2022). Шкала сприйнятого стресу (PSS-10): адаптація та апробація в умовах війни. Проблеми сучасної психології.
4. Громова, Г. М. (2022). Адаптація тесту «Шкала інтолерантності до невизначеності» Н. Карлетона. Проблеми політичної психології.
5. Жуленьова, О. В. (2019). Фасадна авторитарність як соціально-психологічний феномен. Габітус.
6. Кліманська, М. Б., & Галецька, І. І. (2019). Українська адаптація короткого п'ятифакторного опитувальника особистості TIPI (TIPI-UKR). Психологічний часопис, 5(9), 57–76.
7. Кузікова, С. Б. (2018). Толерантність до невизначеності як чинник саморозвитку особистості. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки».
8. Молчанова, О. М. (2024). Психологічна стійкість як ресурс громадянського спротиву в умовах війни. Психологічний журнал.
9. Резнік, О. С. (2017). Авторитарні орієнтації в масовій свідомості українців. Соціологія: теорія, методи, маркетинг.
10. Резнік, О. С. (2023). Детермінанти авторитарних орієнтацій українців в умовах суспільних зрушень. Соціологія: теорія, методи, маркетинг.
11. Содолевська, В. О. (2025). Співвідношення психологічної дезадаптації та резилієнтності в української молоді. Габітус.

12. Томаржевська, І. В. (2018). Толерантність до невизначеності у структурі особистості. Проблеми сучасної психології.
13. Школіна, Н. В., Шаповал, І. І., Орлова, І. В., Кедик, І. О., & Станіславчук, М. А. (2020). Адаптація та валідація україномовної версії Шкали резилієнтності Коннора–Девідсона (CD-RISC-10). Український ревматологічний журнал.
14. Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J., & Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harper & Row.
15. Altemeyer, B. (1981). *Right-wing authoritarianism*. Winnipeg: University of Manitoba Press.
16. Altemeyer, B. (1988). *Enemies of freedom: Understanding right-wing authoritarianism*. San Francisco: Jossey-Bass.
17. Altemeyer, B. (1996). *The authoritarian specter*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
18. Altemeyer, B. (1998). The other «authoritarian personality». *Advances in Experimental Social Psychology*, 30, 47–92.
19. Ardel, M., Landes, S. D., & Vaillant, G. E. (2012). The long-term effects of authoritarian parenting and attitudes toward help-seeking. *Journal of Aging Studies*.
20. Bettini, E., Costabile, A., & Roccato, M. (2023). Right-wing authoritarianism as a psychological buffer during the COVID-19 pandemic. *Personality and Individual Differences*.
21. Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59(1), 20–28.
22. Campbell-Sills, L., & Stein, M. B. (2007). Psychometric analysis and refinement of the Connor–Davidson Resilience Scale (CD-RISC): Validation

- of a 10-item measure of resilience. *Journal of Traumatic Stress*, 20(6), 1019–1028.
23. Carleton, R. N., Norton, M. A. P. J., & Asmundson, G. J. G. (2007). Fearing the unknown: A short version of the Intolerance of Uncertainty Scale. *Journal of Anxiety Disorders*, 21(1), 105–117.
 24. Carleton, R. N., Mulvogue, M. K., Thibodeau, M. A., McCabe, R. E., Antony, M. M., & Asmundson, G. J. G. (2012). Increasingly certain about uncertainty: Intolerance of uncertainty across anxiety and depression. *Journal of Anxiety Disorders*, 26(3), 468–479.
 25. Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 24(4), 385–396.
 26. Cohrs, J. C., Kielmann, S., Maes, J., & Moschner, B. (2005). Effects of right-wing authoritarianism and threat from terrorism on restriction of civil liberties. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 5(1), 263–276.
 27. Cohrs, J. C., Moschner, B., Maes, J., & Kielmann, S. (2005). The motivational bases of right-wing authoritarianism and social dominance orientation: Relations to values and attitudes in the aftermath of September 11, 2001. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(10), 1425–1434.
 28. Connor, K. M., & Davidson, J. R. T. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor–Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*, 18(2), 76–82.
 29. Crowson, H. M., DeBacker, T. K., & Thoma, S. J. (2006). The role of authoritarianism, perceived threat, and need for closure or structure in predicting post-9/11 attitudes and beliefs. *The Journal of Social Psychology*, 146(6), 733–750.
 30. DeLuca, J. S., Vaccaro, J., Seda, J., & Yanos, P. T. (2018). Political attitudes as predictors of the multiple dimensions of mental health stigma. *International Journal of Social Psychiatry*, 64(5), 459–469.

31. DeLuca, J. S., & Yanos, P. T. (2016). Managing the terror of a dangerous world: Political attitudes as predictors of mental illness stigma. *International Journal of Social Psychiatry*, 62(1), 21–30.
32. Doty, R. M., Peterson, B. E., & Winter, D. G. (1991). Threat and authoritarianism in the United States, 1978–1987. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(4), 629–640.
33. Duckitt, J. (1989). Authoritarianism and group identification: A new view of an old construct. *Political Psychology*, 10(1), 63–84.
34. Duckitt, J. (2001). A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. *Advances in Experimental Social Psychology*, 33, 41–113.
35. Duckitt, J., & Bizumic, B. (2013). Multidimensionality of right-wing authoritarian attitudes: Authoritarianism–conservatism–traditionalism. *Political Psychology*, 34(6), 841–862.
36. Duckitt, J., Bizumic, B., Krauss, S. W., & Heled, E. (2010). A tripartite approach to right-wing authoritarianism: The authoritarianism–conservatism–traditionalism model. *Political Psychology*, 31(5), 685–715.
37. Duckitt, J., & Fisher, K. (2003). The impact of social threat on worldview and ideological attitudes. *Political Psychology*, 24(1), 199–222.
38. Duckitt, J., & Sibley, C. G. (2010). Personality, ideology, prejudice, and politics: A dual-process motivational model. *Journal of Personality*, 78(6), 1861–1894.
39. Duckitt, J., Wagner, C., du Plessis, I., & Birum, I. (2002). The psychological bases of ideology and prejudice: Testing a dual process model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(1), 75–93.
40. Dugas, M. J., Freeston, M. H., & Ladouceur, R. (1997). Intolerance of uncertainty and problem orientation in worry. *Cognitive Therapy and Research*, 21(6), 593–606.

41. Feldman, S. (2003). Enforcing social conformity: A theory of authoritarianism. *Political Psychology*, 24(1), 41–74.
42. Feldman, S., & Stenner, K. (1997). Perceived threat and authoritarianism. *Political Psychology*, 18(4), 741–770.
43. Freeston, M. H., Rhéaume, J., Letarte, H., Dugas, M. J., & Ladouceur, R. (1994). Why do people worry? *Personality and Individual Differences*, 17(6), 791–802.
44. Funke, F. (2005). The dimensionality of right-wing authoritarianism: Lessons from the dilemma between theory and measurement. *Political Psychology*, 26(2), 195–218.
45. Furr, S. R., Westefeld, J. S., McConnell, G. N., & Jenkins, J. M. (2003). Right-wing authoritarianism and attitudes toward seeking psychological help. *Professional Psychology: Research and Practice*.
46. Gosling, S. D., Rentfrow, P. J., & Swann, W. B., Jr. (2003). A very brief measure of the Big-Five personality domains. *Journal of Research in Personality*, 37(6), 504–528.
47. Hayes, A. F. (2022). Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach (3rd ed.). New York: Guilford Press.
48. Hersh, E. D. (2013). Long-term effect of September 11 on the political behavior of victims' families and neighbors. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 110(52), 20959–20963.
49. Hetherington, M., & Suhay, E. (2011). Authoritarianism, threat, and Americans' support for the war on terror. *American Journal of Political Science*, 55(3), 546–560.
50. Hobfoll, S. E., Canetti-Nisim, D., & Johnson, R. J. (2006). Exposure to terrorism, stress-related mental health symptoms, and defensive coping among

- Jews and Arabs in Israel. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74(2), 207–218.
51. Hrytsenko, V., et al. (2025). Meaning and resilience in war-affected populations during crisis. *Frontiers in Psychiatry*, 16, 1678205.
 52. Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., & Sulloway, F. J. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129(3), 339–375.
 53. Kay, A. C., Gaucher, D., Napier, J. L., Callan, M. J., & Laurin, K. (2008). God and the government: Testing a compensatory control mechanism for the support of external systems. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(1), 18–35.
 54. Kizilova, K., & Norris, P. (2024). The making of autocratic attitudes: The impact of the Russo–Ukrainian war on Russian public opinion.
 55. Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
 56. Lepage, J., Bègue, L., Zerhouni, O., et al. (2022). Authoritarianism and resting heart rate variability. *Personality and Individual Differences*.
 57. Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227–238.
 58. Mavor, K. I., Louis, W. R., & Sibley, C. G. (2010). A bias-corrected exploratory and confirmatory factor analysis of right-wing authoritarianism. *Personality and Individual Differences*, 48(5), 592–597.
 59. Mirisola, A., Roccato, M., Russo, S., Spagna, G., & Vieno, A. (2014). Societal threat to safety, compensatory control, and right-wing authoritarianism. *Political Psychology*, 35(6), 795–812.
 60. Onraet, E., & Van Hiel, A. (2011). The closer we are, the more we are alike? On threat, ideology, and well-being. *Acta Politica*.

61. Osborne, D., Costello, T. H., Duckitt, J., & Sibley, C. G. (2023). The psychological causes and societal consequences of authoritarianism. *Nature Reviews Psychology*, 2(4), 220–232.
62. Russo, S., Mirisola, A., Roccato, M., & Spagna, G. (2015). Facets of right-wing authoritarianism mediate the relationship between social dominance orientation and perceived threat. *Journal of Community & Applied Social Psychology*.
63. Sales, S. M. (1972). Economic threat as a determinant of conversion rates in authoritarian and nonauthoritarian churches. *Journal of Personality and Social Psychology*, 23(3), 420–428.
64. Sales, S. M. (1973). Threat as a factor in authoritarianism: An analysis of archival data. *Journal of Personality and Social Psychology*, 28(1), 44–57.
65. Siemiątkowski, M., et al. (2025). The bright and dark sides of right-wing authoritarianism during the wartime mobilization of help for Ukrainian refugees.
66. Spielberger, C. D., Gorsuch, R. L., Lushene, R., Vagg, P. R., & Jacobs, G. A. (1983). *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory (Form Y)*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
67. Stenner, K. (2005). *The authoritarian dynamic*. Cambridge: Cambridge University Press.
68. Szabó, Z. P., et al. (2024). Right-wing authoritarianism as a predictor of mental illness stigma in a Hungarian sample. *Current Psychology*.
69. Tsymbal, S., & Sazonova, O. (2024). Ukrainian adaptation of the Right-Wing Authoritarianism (RWA) Scale.
70. Van Hiel, A., Cornelis, I., Roets, A., & De Clercq, B. (2007). A comparison of various authoritarianism scales in Belgian Flanders. *European Journal of Personality*, 21(2), 149–168.

71. Van Hiel, A., Onraet, E., Crowson, H. M., & Roets, A. (2016). The relationship between right-wing attitudes and cognitive style: A comparison of self-report and behavioural measures of rigidity and intolerance of ambiguity. *European Journal of Personality*, 30(6), 523–531.
72. Voca, S., et al. (2024). Right-wing authoritarianism, social dominance orientation, and attitudes toward war and peace in conflict contexts.
73. Winter, D. G., et al. (2022). Threat and authoritarianism: Contemporary evidence.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зведені відомості про психодіагностичний інструментарій

Методика	Конструкт	Автор	Адаптація	Пунктів	Шкала	α
TIPI	Відкритість, Сумлінність (Велика п'ятірка)	Gosling et al., 2003	Кліманська & Галецька, 2019	10	1–7	—
STAI-T	Особистісна (диспозиційна) тривожність	Spielberger et al., 1983	Ханін, 1976	20	1–4	.89
IUS-12	Інтолерантність до невизначеності	Carleton et al., 2007	Громова, 2022	12	1–5	.92
PSS-10	Сприйнятий стрес	Cohen et al., 1983	Вельдбрехт & Тавровецька, 2022	10	0–4	.87
CD-RISC-10	Резилієнтність (психологічна стійкість)	Connor & Davidson, 2003	Школіна та ін., 2020	10	1–5	.87
RWA Scale	Правий авторитаризм	Altemeyer, 1981, 1996	Tsymbol & Sazonova, 2024	22	1–9	.92

Примітка. α — коефіцієнт внутрішньої узгодженості (α Кронбаха) за вибіркою дослідження ($N = 215$). Для TIPI α не подається, оскільки шкала складається з двопунктових субшкал, надійність яких оцінюють за тест-ретестом, а не за α Кронбаха. Детальний опис кожної методики, повний перелік пунктів і ключ для розшифрування наведено в Додатках Б–Ж.

Додаток Б

Десятипунктовий особистісний опитувальник (TIPI)

Україномовна адаптація: TIPI-UKR, Кліманська М.Б., Галецька І.І. (2019).

Призначення: експрес-вимірювання п'яти рис «Великої п'ятірки». У дослідженні використано дві субшкали — Відкритість до досвіду та Сумлінність. Інструкція: «Я бачу себе як людину, яка є...»; відповіді за 7-бальною шкалою (1 — категорично не погоджуюсь, 7 — повністю погоджуюсь). Кожна риса вимірюється двома пунктами (прямим і зворотним).

Пункти

1. товариська, активна
2. критична, конфліктна
3. сумлінна, дисциплінована
4. тривожна, схильна перейматися
5. відкрита до нового, різностороння
6. стримана, тиха
7. тактовна, співчутлива, приязна
8. неорганізована, легковажна
9. спокійна, емоційно стабільна
10. не любить змін та пошуку нових рішень

Ключ для розшифрування

Діапазон відповідей: 1–7.

Зворотні пункти (перекодування 8 – x): 2, 4, 6, 8, 10.

Бал субшкали = середнє двох пунктів (діапазон 1–7):

- Екстраверсія: п. 1 + п. 6(зв.);

- Доброзичливість: п. 2(зв.) + п. 7;
- Сумлінність: п. 3 + п. 8(зв.);
- Емоційна стабільність: п. 9 + п. 4(зв.);
- Відкритість до досвіду: п. 5 + п. 10(зв.).

У роботі обчислено субшкали Відкритість = (п. 5 + п. 10(зв.)) / 2 та Сумлінність = (п. 3 + п. 8(зв.)) / 2. Вищий бал означає сильнішу виразність відповідної риси.

Додаток В

Шкала особистісної тривожності (STAI-T)

Україномовна адаптація: Ханін Ю.Л. (1976).

Призначення: вимірювання диспозиційної (особистісної) тривожності — стійкої схильності сприймати ситуації як загрозливі. 20 тверджень; відповіді за 4-бальною шкалою (1 — майже ніколи, 2 — інколи, 3 — часто, 4 — майже завжди).

Пункти

1. Я відчуваю задоволення
2. Я швидко втомлююсь
3. Я легко можу заплакати
4. Я хотів би бути таким же щасливим, як і інші
5. Буває, що я програю через те, що недостатньо швидко приймаю рішення
6. Я почуваю себе бадьорим
7. Я спокійний, холонокровний і зібраний
8. Очікувані труднощі дуже непокоять мене
9. Я занадто переживаю через дрібниці
10. Я буваю повністю щасливий
11. Я приймаю все занадто близько до серця
12. Мені не дістає впевненості у собі
13. Я почуваю себе в безпеці
14. Я стараюсь обходити критичні ситуації і труднощі
15. У мене буває хандра
16. Я задоволений
17. Всякі дрібниці відволікають та хвилюють мене

18. Я так сильно переживаю свої розчарування, що потім довго не можу про них забути
19. Я врівноважена людина
20. Мене охоплює сильне занепокоєння, коли я думаю про свої справи та турботи

Ключ для розшифрування

Діапазон відповідей: 1–4.

Зворотні пункти (перекодування 5 – x; формулюються як відсутність тривоги): 1, 6, 7, 10, 13, 16, 19.

Загальний бал = сума 20 пунктів (діапазон 20–80).

Інтерпретація рівня тривожності: до 30 балів — низька; 31–44 — помірна; 45 і вище — висока. Вищий бал — вища особистісна тривожність. α Кронбаха за вибіркою = .89.

Додаток Г

Шкала інтолерантності до невизначеності (IUS-12)

Україномовна адаптація: Громова Г.М. (2022).

Призначення: вимірювання нездатності переносити невизначеність та емоційних, когнітивних і поведінкових реакцій на неї. 12 тверджень; відповіді за 5-бальною шкалою (1 — зовсім не характерно для мене, 5 — повністю характерно для мене).

Пункти

1. Непередбачувані події мене сильно засмучують
2. Я засмучуюсь, коли у мене немає всієї необхідної мені інформації
3. Невизначеність заважає мені жити повним життям
4. Слід завжди думати наперед, аби уникати несподіванок
5. Навіть при відмінному плануванні незначна подія може все зіпсувати
6. Коли приходить час діяти, невідомість паралізує мене
7. Коли я непевний, я не можу нормально функціонувати
8. Я завжди хочу знати, що чекає на мене у майбутньому
9. Я терпіти не можу, коли щось застає мене зненацька
10. Найменший сумнів може перешкодити мені діяти
11. Я повинен мати змогу організувати все заздалегідь
12. Я маю уникати будь-яких невизначених ситуацій

Ключ для розшифрування

Діапазон відповідей: 1–5. Зворотних пунктів немає.

Загальний бал = сума 12 пунктів (діапазон 12–60).

Субшкали (за потреби):

- Проспективна тривога (передбачувальна): п. 1, 2, 4, 5, 8, 9, 11;

- Інгібіторна тривога (паралізуюча): п. 3, 6, 7, 10, 12.

У дослідженні використано загальний бал. Вищий бал — вища інтолерантність до невизначеності. α Кронбаха за вибіркою = .92.

Додаток Д

Шкала сприйнятого стресу (PSS-10)

Україномовна адаптація: Вельдбрехт О.О., Тавровецька Н.І. (2022).

Призначення: вимірювання міри, в якій життєві ситуації за останній місяць оцінюються як непередбачувані, некеровані й перевантажені. 10 запитань зі спільним зачином «Як часто за останній місяць ви...»; відповіді за 5-бальною шкалою (0 — ніколи, 1 — майже ніколи, 2 — іноді, 3 — досить часто, 4 — дуже часто).

Пункти (Як часто за останній місяць ви...)

1. ...були засмучені через щось, що трапилося несподівано?
2. ...відчували, що не можете контролювати важливі речі у вашому житті?
3. ...відчували знервованість та стрес?
4. ...були впевнені, що зможете вирішити свої особисті проблеми?
5. ...відчували, що все відбувається по-вашому?
6. ...відчували, що не можете впоратися з тим, що маєте зробити?
7. ...були здатні контролювати роздратованість з приводу того, що відбувається у вашому житті?
8. ...почувалися «господарем становища»?
9. ...були розсерджені через події, на які не могли впливати?
10. ...відчували, ніби труднощів накопичилося так багато, що ви не можете їх подолати?

Ключ для розшифрування

Діапазон відповідей: 0–4.

Зворотні пункти (перекодування 4 – х; сформульовані позитивно): 4, 5, 7, 8.

Загальний бал = сума 10 пунктів (діапазон 0–40).

Субшкали (за потреби):

- Сприйнята безпорадність: п. 1, 2, 3, 6, 9, 10;
- Сприйнята самоефективність: п. 4, 5, 7, 8 (зворотні).

Вищий бал — вищий рівень сприйнятого стресу. α Кронбаха за вибіркою = .87.

Додаток Е

Шкала резилієнтності Коннора–Девідсона (CD-RISC-10)

Україномовна адаптація: Школіна Н.В., Шаповал І.І., Орлова І.В., Кедик І.О., Станіславчук М.А. (2020).

Призначення: вимірювання резилієнтності — здатності особистості адаптуватися й відновлюватися після стресу та несприятливих обставин. 10 тверджень; одновимірна шкала. У цьому дослідженні відповіді збиралися за 5-бальною шкалою (1 — зовсім не стосується мене, 5 — майже завжди стосується мене); у класичній версії застосовується 5-бальна шкала 0–4.

Пункти

1. Я можу адаптуватися до змін
2. Я можу впоратися з будь-якими перепонами на своєму шляху
3. Я намагаюся підходити з гумором до проблем, що виникають
4. Необхідність протистояти стресу робить мене сильнішим
5. Я швидко приходжу до норми після хвороб, травм і інших негараздів
6. Я вірю, що можу досягти своїх цілей, навіть якщо є перешкоди
7. Під тиском я залишаюся зосередженим і чітко мислю
8. Мене нелегко розчарувати невдачею
9. Я вважаю себе сильною людиною, коли маю справу з життєвими викликами та труднощами
10. Я здатний справлятися з неприємними або болючими почуттями, такими як смуток, страх і гнів

Ключ для розшифрування

Діапазон відповідей (у дослідженні): 1–5. Зворотних пунктів немає.

Загальний бал = сума 10 пунктів (діапазон у дослідженні 10–50; у класичній версії 0–40). Шкала одновимірна, субшкал не виокремлює.

Вищий бал — вищий рівень резилієнтності. α Кронбаха за вибіркою = .87.

Додаток Ж

Шкала правого авторитаризму (RWA Scale)

Україномовна адаптація: Tsymbal S., Sazonova Y. (2024).

Призначення: вимірювання правого авторитаризму — коваріації трьох настановних кластерів: авторитарного підпорядкування, авторитарної агресії та конвенціоналізму. 22 твердження; відповіді за 9-бальною шкалою (1 — абсолютно не погоджуюсь, 9 — абсолютно погоджуюсь; 5 — нейтрально). Половина пунктів сформульована в антиавторитарному (зворотному) напрямі.

Пункти

1. Владні структури, як правило, мають рацію, тоді як радикали та протестувальники — це просто «базіки», які демонструють своє невігластво
2. Жінки повинні обіцяти слухатися своїх чоловіків, коли виходять заміж
3. Нашій країні вкрай потрібен сильний лідер, який зробить усе необхідне, щоб знищити радикальні нові віяння та гріховність, які нас руйнують
4. Геї та лесбійки такі ж здорові та доброчесні, як і всі інші
5. Завжди краще довіряти судженням відповідних авторитетів в уряді та релігії, ніж слухати галасливих бунтівників у нашому суспільстві, які намагаються посіяти сумніви в людських умах
6. Атеїсти та інші, хто повстав проти усталених релігій, без сумніву, такі ж порядні та доброчесні, як і ті, хто регулярно відвідує церкву
7. Єдиний спосіб, у який наша країна може пережити майбутню кризу, — це повернутися до наших традиційних цінностей, поставити при владі жорстких лідерів і змусити замовкнути підбурювачів, які поширюють шкідливі ідеї
8. У нудизмі немає абсолютно нічого поганого

9. Нашій країні потрібні вільнодумці, які наважаться кинути виклик традиційним шляхам, навіть якщо це засмучує багатьох людей
10. Наша країна колись буде знищена, якщо ми не поборемо збочення, що підточують нашу моральну силу і традиційні переконання
11. Кожен повинен мати власний спосіб життя, релігійні переконання та сексуальні вподобання, навіть якщо це робить його відмінним від інших
12. Традиційні цінності та звичаї досі залишаються найкращим способом жити
13. Варто захоплюватися тими, хто виступив проти офіційних заборон та думки більшості, протестуючи за права жінок на аборт та за права тварин
14. Наша країна насправді потребує сильного, рішучого лідера, який знищить зло і поверне нас на правильний шлях
15. Деякі з найкращих людей у нашій країні — це ті, хто кидає виклик уряду, критикує релігію та ігнорує «нормальний порядок речей»
16. Треба суворо дотримуватися божих законів щодо абортів, поки не стало занадто пізно, та суворо карати тих, хто їх порушує
17. Сьогодні в нашій країні багато радикалів та аморальних людей, які намагаються зруйнувати її заради своїх безбожних цілей, і влада мусить припинити їхню діяльність
18. «Жіноче місце» — там, де вона сама захоче. Часи, коли жінки були покірними своїм чоловікам і підкорялися суспільним нормам, мають залишитися в минулому
19. Ми заживемо нормально тільки тоді, коли згадаємо мораль наших батьків, слухатимемося сильних керівників і позбудемося тих, хто розбещує наше суспільство і вічно всім незадоволений
20. Не існує «єдино правильного способу» жити життя; кожен повинен йти власним шляхом
21. Гомосексуальних людей та феміністок варто поважати за те, що вони виявили достатньо сміливості, щоб кинути виклик «традиційним сімейним цінностям»

22. Ця країна працювала б набагато краще, якби певні групи порушників спокою просто замовкли і прийняли традиційне місце своєї групи в суспільстві

Ключ для розшифрування

Діапазон відповідей: 1–9.

Зворотні пункти (антиавторитарні за змістом; перекодування 10 – x): 4, 6, 8, 9, 11, 13, 15, 18, 20, 21.

Загальний бал = сума 22 пунктів (діапазон 22–198).

Фасети (субшкали) за змістом пунктів:

- Авторитарне підпорядкування (6 пп.): п. 1, 3, 5, 13, 14, 15; $\alpha = .75$;
- Авторитарна агресія (5 пп.): п. 9, 10, 17, 21, 22; $\alpha = .78$;
- Конвенціоналізм (11 пп.): п. 2, 4, 6, 7, 8, 11, 12, 16, 18, 19, 20; $\alpha = .88$.

Бал фасета = середнє його пунктів (діапазон 1–9, після перекодування зворотних).

Вищий бал — вищий рівень правого авторитаризму. α Кронбаха повної шкали за вибіркою = .92.

Авторство: «Right-Wing Authoritarianism Scale» (RWA Scale), Altemeyer, 1981, 1996.

Авторство: «Connor-Davidson Resilience Scale», скорочена версія (CD-RISC-10), Connor & Davidson, 2003; Campbell-Sills & Stein, 2007.

Авторство: «Perceived Stress Scale» (PSS-10), Cohen, Kamarck & Mermelstein, 1983.

Авторство: «Intolerance of Uncertainty Scale», скорочена версія (IUS-12), Carleton, Norton & Asmundson, 2007.

Авторство: «State-Trait Anxiety Inventory», субшкала особистісної тривожності (STAI-T), Spielberger, Gorsuch, Lushene, Vagg & Jacobs, 1983.

Авторство: «Ten-Item Personality Inventory» (TIPI), Gosling, Rentfrow & Swann, 2003.

